

การศึกษากับศิลปะ วัฒนธรรม

และภูมิปัญญาไทย

(แนวทางการจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย)

โดย

นายสามารถ จันทร์สุรย์

นายประทีป อินแสง

เสนอ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

สำนักนายกรัฐมนตรี

คำนำ

ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ได้ก่อคุณูปการต่อชาติบ้านเมืองมาโดยตลอด การหาทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤติแต่ละครั้ง แสดงถึงพลังของภูมิปัญญาไทยที่ได้สั่งสม แทรกตัวอยู่ในวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชนและสังคม ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมในรูปของศิลปะที่ทรงคุณค่า ในขณะที่ความสำคัญดังกล่าวเพิ่มขึ้น แต่กระบวนการรักษาสิ่งเหล่านี้กลับลดลง เนื่องจากถูกเบียดเบียนทั้งวิถีคิดและวิถีการปฏิบัติจากปรัชญาตะวันตก โดยเฉพาะปรัชญาทุนนิยมสมัยใหม่ ส่งผลให้ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยถูกทำลายและสูญหายไปตามกาลเวลา จนส่งผลต่อวิกฤติทางปัญญาของคนไทยทั้งชาติ

รายงานการวิจัยในประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย มุ่งค้นหาแนวทางการรักษาไว้ซึ่งศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยให้สืบสานต่อไปสู่ลูกหลาน เป็นมรดกทางปัญญาสำหรับคนไทยทั้งชาติ และใช้เป็นฐานในการพัฒนาองค์ความรู้ เพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาวิกฤติในทุกด้าน ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต สารสำคัญที่ได้จากรายงานนี้จะถูกนำไปใช้ในการกำหนดสาระสำคัญในร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ..... เพื่อแสดงถึงความสำคัญและเป็นหลักประกันในการสืบสานศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาติอย่างต่อเนื่องสืบไป

รายงานการวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความร่วมมือ ร่วมใจและการระดมพลังสมองของบุคคลหลายกลุ่ม ที่มาร่วมกันเป็นเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อส่งเสริม รักษาและพัฒนางานด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนอย่างยิ่ง คณะผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าสิ่งที่ปรากฏในเอกสารรายงานการวิจัยนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิวัติการศึกษาในปัจจุบัน และนำไปสู่การศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนและของชาติในที่สุด

นายสามารถ จันทร์สุรย์

นายประทีป อินแสง

(๑)

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

จากการศึกษาและวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ พบว่ามีความจำเป็นต้องส่งเสริมการจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยได้รับการถ่ายทอดเข้าสู่ระบบการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและตามอัธยาศัย โดยจะต้องสร้างเอกภาพทางนโยบาย และมีกระบวนการจัดการอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับธรรมชาติของงาน รวมทั้งจะต้องมีระบบการส่งเสริมสนับสนุนและเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้กำหนดวิสัยทัศน์ สารบัญญัตินี้ และมาตรการในการนำไปปฏิบัติ ดังนี้

๑. วิสัยทัศน์

(๑) ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนด้วยการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต

(๒) บุคคลและชุมชนมีสิทธิถ่ายทอด สืบทอด แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเข้าใจคุณค่าพื้นฐานด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในวิถีชีวิตของตน

(๓) องค์กรและเครือข่ายองค์กรด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยของประชาชนทุกระดับมีความเข้มแข็ง เป็นอิสระในการบริหาร จัดการ อนุรักษ์ พัฒนาสร้างสรรค์องค์กรของตนด้วยตนเอง

๒. สารสำคัญที่ควรบัญญัติในกฎหมาย

(๑) ให้สถานศึกษาทุกระดับ และทุกระบบจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีตขนบธรรมเนียมประเพณีและภูมิปัญญาไทยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นและความเป็นไทย โดยรัฐต้องให้การส่งเสริม และให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนบำรุงการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในท้องถิ่น

(๒) รัฐส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรเครือข่ายการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยให้ได้แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกันอย่างเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของสมาชิกองค์กรในท้องถิ่น

(๓) รัฐยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาไทย และครูภูมิปัญญาไทย ตลอดจนส่งเสริมสนับสนุนและบำรุงให้สามารถถ่ายทอดและสืบทอดศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยไปสู่ประชาชนและเยาวชนอย่างต่อเนื่อง โดยมีศูนย์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดและประสานงาน

(๒)

(๔) จัดตั้งสภาภูมิปัญญาไทย โดยมีสมาชิกประกอบด้วยผู้ทรงภูมิปัญญาที่มาจากทุกสาขาและทุกภูมิภาค และกรรมการที่เลือกตั้งจากสมาชิกในแต่ละสาขา แต่ละภูมิภาค สภาภูมิปัญญาไทย มีหน้าที่ดังนี้

๑) เสนอนโยบายและแนวทางการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทยต่อคณะรัฐมนตรี

๒) กำหนดแผน ประสานความร่วมมือ ติดตาม ประเมินผลและรายงานผลการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทย

๓) พิจารณางบประมาณสนับสนุนการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทย

๔) ออกระเบียบข้อบังคับ แต่งตั้งคณะกรรมการ คณะกรรมการ คณะทำงานเพื่อการดำเนินการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทย

๕) พิจารณาเรื่องอื่นใดที่ได้รับมอบหมายจากคณะรัฐมนตรี

ในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น สภาภูมิปัญญาไทยอาจมอบให้สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทยเป็นผู้ปฏิบัติและนำผลการดำเนินงานเสนอต่อสภาภูมิปัญญาไทยเพื่อพิจารณา

(๕) จัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑) ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทย

๒) ส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรม ประสานงานและสร้างความร่วมมือกับองค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

๓) ส่งเสริม ช่วยเหลือ และพัฒนาบุคลากรในการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทย

๔) ส่งเสริม สนับสนุนองค์กรสาธารณประโยชน์ที่จัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทย

(๖) จัดตั้งสถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย เป็นองค์กรอิสระ และมีฐานะเป็นนิติบุคคล โดยมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑) เป็นสำนักงานเลขาธิการสภาภูมิปัญญาไทย

๒) เป็นสำนักงานเลขานุการกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย

๓) วางแผน ประสานงานการจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย

๔) งานอื่นใดที่สภาภูมิปัญญาไทยมอบหมาย

๓. มาตรการนำไปสู่การปฏิบัติ

(๑) ปรับปรุงเนื้อหาและหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ และทุกประเภทให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาชนในท้องถิ่นและความเป็นไทย โดยส่งเสริมให้มีรายละเอียดของเนื้อหาด้านศิลปะ วัฒนธรรม

(๓)

จารีตขนบธรรมเนียมประเพณีไทย และภูมิปัญญาไทยให้ได้ศึกษาเรียนรู้อย่างเท่าทัน และประสานสอดคล้องกับภูมิปัญญาสากล

(๒) จัดระบบและกำหนดแนวทางการส่งเสริมองค์กรเครือข่ายการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยให้ได้แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกันอย่างเหมาะสม ให้เป็นองค์กรที่มีศักยภาพที่เอื้อและตอบสนองต่อประชาชนทุกคน ทุกระดับ และทุกท้องถิ่นให้ได้ รับสิทธิการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีตขนบธรรมเนียมประเพณีไทย และภูมิปัญญาไทย อีกทั้ง กำหนดแนวทางให้หน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนบำรุงการจัดการศึกษาของ สถานศึกษาในท้องถิ่นนั้นอย่างมีประสิทธิภาพ

(๓) จัดระบบและกำหนดเกณฑ์การยกย่อง เชิดชูเกียรติและส่งเสริมผู้ทรงภูมิปัญญาไทยและครู ภูมิปัญญาไทย โดยการจัดสถานภาพ เทียบวุฒิ หรือเทียบตำแหน่งที่เหมาะสม รวมทั้งส่งเสริม สนับสนุน และบำรุงให้สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาของตน อีกทั้งภูมิปัญญาของท้องถิ่น และภูมิปัญญา ไทยไปสู่ประชาชนและเยาวชนอย่างต่อเนื่อง

(๔) จัดทำรายละเอียดในการจัดตั้งสภาภูมิปัญญาไทย โดยให้ระดมสรรพกำลังบุคลากรและองค์กร ความร่วมมือต่างๆ เพื่อดำเนินงานด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย โดยมีสมาชิกและ กรรมการของสภาที่สามารถดำเนินงานตามภาระหน้าที่ ที่กำหนดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(๕) กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย กำหนด ระเบียบกองทุน การจัดตั้งและการใช้จ่ายเงินคอกผลจากกองทุน การจัดหาเงินกองทุน เช่น จากกร ขายลิขสิทธิ์ผลผลิตทรัพย์สินทางปัญญาของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย ของงบประมาณจากรัฐบาล ระดมทุน จากบุคคล องค์กรต่างๆ แสวงหาการบริจาคและจัดหารายได้อื่นๆ เพื่อจัดตั้งกองทุน

(๖) จัดทำรายละเอียดโครงสร้างการบริหารงาน การจ้างงาน อัตราค่าจ้าง แผนงาน โครงการ และอาคารสถานที่ เพื่อรองรับงานของสถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย ซึ่งเป็น องค์กรอิสระและมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามภารกิจหน้าที่ที่กำหนด โดยให้เป็นองค์กรประสานงานกลาง เพื่อให้เกิดความร่วมมือของหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ให้ดำเนินงานจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(๔)

สารบัญ

	หน้า
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑. หลักการและเหตุผล	๑
๒. วัตถุประสงค์การวิจัย	๓
๓. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	๓
๔. ขอบเขตการวิจัย	๔
๕. คำจำกัดความ	๔
๖. ข้อตกลงเบื้องต้น	๑๓
๗. ระเบียบวิธีวิจัย	๑๔
๘. สรุปคำจำกัดความ	๑๕
บทที่ ๒ สถานภาพการจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาในต่างประเทศ	๑๖
๑. กลุ่มที่มีการจัดระบบ “ผู้ทรงภูมิปัญญา”ตามแนวทางของ UNESCO	๑๖
๒. กลุ่มที่จัดการศึกษาตามแนวคิดการศึกษาพื้นบ้านแบบอัฟริกาตะวันออก	๒๑
๓. สรุป วิเคราะห์และอภิปรายผลการจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาในต่างประเทศ	๒๕
บทที่ ๓ สถานภาพการจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาในประเทศไทย	๒๗
๑. แผนการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย	๒๗
๒. การจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยขององค์กรภาครัฐ	๒๙
๓. การจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยขององค์กรธุรกิจเอกชน	๓๘
๔. การจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยขององค์กรสาธารณประโยชน์เอกชน	๓๙
๕. การจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยขององค์กรชุมชนและผู้ทรงภูมิปัญญา	๔๐

(๕)

	หน้า
๖. ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการดำเนินงานด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย	๔๖
๗. สรุป วิเคราะห์และอภิปรายผลการจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาในประเทศไทย	๔๗
บทที่ ๔ วิสัยทัศน์และสาระบัญญัติ	๕๑
๑. วิสัยทัศน์	๕๑
๒. สาระสำคัญที่ควรบัญญัติในกฎหมาย	๕๑
๓. มาตรการนำไปสู่การปฏิบัติ	๕๗

เอกสารอ้างอิง

บทที่ ๑

บทนำ

๑. หลักการและเหตุผล

“ชาติไทยของเรามีความเจริญด้วยศีลธรรม จรรยา และศิลปวัฒนธรรมอันครบถ้วนทุกสาขา ที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาแต่บรรพกาล สิ่งเหล่านี้เป็นสมบัติล้ำค่าและเป็นนิมิตหมายสำคัญอย่างเอก ที่แสดงให้เห็นความเป็นชาติไทย คนไทย ซึ่งแตกต่างจากชาติอื่นคนอื่น จึงเป็นสิ่งที่คนไทยพึงศึกษาให้เห็นแจ้งถึงคุณค่า และพยายามถนอมรักษาไว้ด้วยความรู้ ความสามารถ และความฉลาดรอบคอบ เพื่อ มิให้ต้องสูญหายหรือแปรสภาพไปในทางเสื่อม ในการนี้ ทุกคนจะต้องทราบแก่ใจ โดยตระหนักว่า การศึกษาและรักษาวัฒนธรรมไทย แท้จริงก็คือการจรรโลงรักษาอิสรภาพและความเป็นไทยของชาติไทยและคนไทยแต่ละคนไว้นั่นเอง”

พระราชดำรัสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ในพิธีเปิดปีแห่งการรณรงค์เพื่อส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมไทย
ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย วันศุกร์ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๓๗

พระราชดำรัสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ปรากฏข้างต้นนี้ แสดงถึงความสำคัญของการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรม ที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของความเป็นไทยและชาติไทย

ในช่วง ๓ ทศวรรษที่ผ่านมา การพัฒนาประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปมาก โดยให้ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานเปลี่ยนจากภาคเกษตรกรรมเป็นภาคอุตสาหกรรม ทำให้เศรษฐกิจก้าวหน้าไประดับหนึ่ง แต่ขณะเดียวกันก็มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและสังคมไทย กล่าวคือ เกิดอำนาจนิยม วัตถุนิยมขึ้นในสังคมไทยบางกลุ่ม การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้เกิดความสับสนในเรื่องมโนทัศน์และค่านิยม มีความขัดแย้งระหว่างบทบาทและหน้าที่ของบุคคล และสถาบันต่าง ๆ มากขึ้น ส่งผลกระทบให้ระบบโครงสร้างและแบบแผนประเพณีดั้งเดิมที่ดั้งเดิมแปรเปลี่ยนไปด้วย (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๗)

ปัญหาทางวัฒนธรรมดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นเฉพาะในสังคมไทยเท่านั้น แต่กำลังเป็นปัญหาของสังคมโลกที่มีการพัฒนาการทางเทคโนโลยีและก้าวหน้าทางวัตถุสูง โดยไม่คำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรม สหประชาชาติ และองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) จึงได้ประกาศให้ช่วงปี ๒๕๓๑-๒๕๔๐ เป็นทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรม (World Decade for Cultural Development ๑๙๘๘-๑๙๙๗) โดยมีวัตถุประสงค์ให้ประเทศสมาชิกได้มองเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีส่วนเสริมสร้างสัมฤทธิ์ผลในการพัฒนาและความเข้าใจระหว่าง

ชุมชนต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๗)

ประเทศไทยในฐานะที่เข้าร่วมดำเนินงานเนื่องในทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรม จำต้องเร่งดำเนินการฟื้นฟู สืบสานงานวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่คู่กับสังคมไทย ด้วยเหตุนี้หน่วยงานทางด้านการศึกษาและวัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องค้นหาแนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยเหล่านี้ ได้ถูกถ่ายทอดและสานต่อไปยังคนรุ่นต่อไป

การถ่ายทอดดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยระบบการศึกษาทั้งที่จัดขึ้นบนฐานของโรงเรียนและจัดขึ้นบนฐานของชุมชน ซึ่งความสำคัญของการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ได้ปรากฏเป็นมาตราสำคัญในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

“มาตรา ๔๓ บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาอบรมขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองท้องถิ่นและเอกชน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

“มาตรา ๔๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

“มาตรา ๖๕ บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสานศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่นและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

“มาตรา ๘๑ รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัย ในศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ”

“มาตรา ๒๘๕ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีต ประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอบรมตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา อบรมของรัฐ แต่ต้องไม่ขัดต่อมาตรา ๔๓ และมาตรา ๘๑ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นตามวรรคสอง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย”

จากหลักการดังกล่าวข้างต้น เพื่อให้มีแนวทางการปฏิบัติและสืบสานงานด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยอย่างต่อเนื่อง เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ จึงได้ดำเนินการศึกษาหาแนวทางจัดการศึกษาในเรื่องศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ซึ่งจะได้สาระสำคัญไปกำหนดไว้ในร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช เพื่อใช้เป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้อง อันจะเป็นหลักประกันถึงการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของสังคมไทย ที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้บนพื้นฐานของภูมิปัญญาไทย

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

- (๑) เพื่อศึกษาสถานภาพการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในปัจจุบัน
- (๒) เพื่อศึกษาหาแนวทางการจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย
- (๓) เพื่อศึกษาและกำหนดสาระสำคัญที่ควรบัญญัติไว้ในกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ

๓. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- (๑) การศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยได้กลับเข้าสู่วิถีชีวิตโดยปกติของชุมชน
- (๒) การจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยทั้งในระบบ นอกกระบบ และตาม อัยาศัย สามารถประสานเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาสากลได้อย่างเหมาะสม

๔. ขอบเขตการวิจัย

เพื่อให้งานวิจัยบรรลุวัตถุประสงค์ จึงได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

- (๑) ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการดำเนินงานในต่างประเทศ
 - ๑) สาระของนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
 - ๒) สภาพปัจจุบัน การบริหารจัดการและผลการดำเนินงาน

- (๒) ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการดำเนินงานในประเทศ
- ๑) สาระของนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
 - ๒) สภาพปัจจุบัน การบริหารจัดการและผลการดำเนินงาน
 - ๓) ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไข
- (๓) การวิเคราะห์และอภิปรายผล
- (๔) เสนอวิสัยทัศน์หรือภาพในอนาคตที่พึงประสงค์
- (๕) เสนอสาระบัญญัติหรือถ้อยคำที่ควรบัญญัติไว้ในกฎหมาย
- (๖) เสนอมาตรการในการนำสาระบัญญัติไปสู่การปฏิบัติ

๕. คำจำกัดความ

(๑) **การศึกษา** ในที่นี้ผู้วิจัย หมายถึง การศึกษาตลอดชีวิต เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ ทั้งในด้านร่างกาย สังคม จิตใจและสติปัญญา การศึกษาแบ่งออกเป็น ๓ ระบบ คือ

๑) **การศึกษาในโรงเรียน** หมายถึง กระบวนการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ ที่กำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ และเนื้อหาไว้อย่างแน่นอน ทั้งนี้อาจปรับเปลี่ยนจุดมุ่งหมาย รูปแบบและเนื้อหาดังกล่าวได้ตามความเหมาะสม

๒) **การศึกษานอกโรงเรียน** หมายถึง กระบวนการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบและเนื้อหาให้เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคลากรกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมทั้งกลุ่มที่ด้อยโอกาส ขาดโอกาส และพลาดโอกาส จากการศึกษาในโรงเรียน

๓) **การศึกษาตามอัธยาศัย** หมายถึง การที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเอง แก้ไขปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนอันเนื่องมาจากการรู้จักใช้ประโยชน์จากมวลประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยที่กระบวนการดังกล่าวนี้ จะดำเนินสืบเนื่องติดต่อกันไปตั้งแต่เกิดจนตาย *

(๒) **ศิลปะ** มีผู้ให้ความหมายหลายท่าน คือ

๑) สุชาติ สุทธิ

ศิลปะ หมายถึง ช่างอาชีพ จะเป็นอาชีพใดก็ตามก็เรียกไปตามอาชีพนั้น ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อสนองความต้องการทางใจ เป็นเรื่องของการแสดงออกที่เป็นความรู้สึกนึกคิดทางใจ

* กรมการศึกษานอกโรงเรียน , การศึกษาตลอดชีวิต, เล่มที่ ๑ , หน้า ๑๕

อารมณ์ที่ปรากฏให้เห็นในรูปผลงานเป็นจำนวนมาก ทั้งทางด้านดนตรี นาฏศิลป์หรือการแสดง และทัศนศิลป์ เป็นต้น *

๒) ประยูร อุลาขภาวะและศิลป์ชัย ชั้นประเสริฐ

ศิลปะ หมายถึง ความสามารถของมนุษย์ที่จะทำงานอย่างชำนาญชาญ
ยังประโยชน์และความชื่นชมแก่เพื่อนมนุษย์ที่ได้รับผลจากการงานนั้น

ศิลปะ หมายถึง สิ่งที่มีความงาม ซึ่งมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเป็นสิ่งเร้าอารมณ์
สามารถที่จะรับเข้าสู่อารมณ์ ความรู้สึกทางประสาทสัมผัสต่าง ๆ **

๓) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕

ศิลปะ-, ศิลป์, ศิลปะ(น.) หมายถึง ฝีมือ ฝีมือทางการช่าง การแสดงออกซึ่ง
อารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์ให้เห็น โดยเฉพาะหมายถึง วิจิตรศิลป์ (กลอน) ศร เช่น งามเนตรดัง
เนตรมฤคมาศ งามขนงวงวาดดั่งคันศิลป์ (อิเหนา) พิศพัทธ์ผ่องพัทธ์ดั่งจันทร์ พิศขนก่องงอนดั่งคัน
ศิลป์ (รามเกียรติ์ ร. 1) (ส. ศิลป, ป. ศิลป ว่า มีฝีมืออย่างยอดเยี่ยม) ***

๔) คณะอนุกรรมการบัญญัติศัพท์ศิลปะ

ศิลปะ (Arts) หมายถึง ผลแห่งพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่แสดงออก
ในรูปลักษณะต่างๆให้ปรากฏซึ่งสุนทรียภาพ ความประทับใจหรือความสะท้อนอารมณ์ ความอัจฉริยภาพ
พุทธิปัญญา ประสบการณ์ รสนิยม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจและ ความรื่นรมย์ ****

* สุชาติ สุทธิ. มองรู้ดูออกทางศิลปกรรม. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,
กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐

** ประยูร อุลาขภาวะ และศิลป์ชัย ชั้นประเสริฐ. ความหมายและลักษณะของศิลปะไทย, เอกสารการสอนชุด
วิชา หน่วยที่ ๑-๕ ศิลปะกับสังคมไทย พิมพ์ครั้งที่ ๒ .กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕

*** พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕

**** คณะอนุกรรมการบัญญัติศัพท์ศิลปะ พจนานุกรมศัพท์ศิลป์ อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน,
กรุงเทพฯ, บริษัทเพื่อนพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๐.

การกำหนดขอบข่ายของศิลปะ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้จัดทำขอบข่ายและความหมายของสาขาศิลปะให้ตรงตามหลักสากล โดยศึกษากรอบการปรับปรุงและการแบ่งสาขาด้านวัฒนธรรมต่างๆ (รวมทั้งศิลปะ) ของคณะกรรมการวัฒนธรรมของอาเซียน (ASEAN COCI) แล้วนำหลักการสากลมาแบ่งสาขาศิลปะเป็นสาขาใหญ่ ๆ ๓ สาขา คือ

๑. สาขาทัศนศิลป์

ทัศนศิลป์ เป็นคำที่ใช้เทียบคำ Visual Art ซึ่งหมายถึงศิลปะที่มองเห็นได้ด้วยตา จะเป็นศิลปะสองมิติหรือสามมิติก็ได้

๒. สาขาวรรณศิลป์

วรรณศิลป์ เป็นคำที่ใช้เทียบคำ Literature ซึ่งหมายถึง บทประพันธ์ที่ปลูกมโนคติ (Imagination) ของผู้อ่านทำให้เกิดจินตนาการ ความเพลิดเพลินและเกิดอารมณ์ต่าง ๆ ตามเจตนารมณ์ของผู้ประพันธ์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายของวรรณศิลป์ว่า วรรณศิลป์ คือ ศิลปะในการแต่งหนังสือ ศิลปะทางวรรณกรรม เช่น นักวรรณศิลป์ วรรณกรรมที่ถึงขั้นเป็นวรรณคดี หนังสือที่ได้รับยกย่องว่าแต่งดี

๓. สาขาศิลปะการแสดง

ศิลปะการแสดง เป็นคำที่ใช้เทียบคำ Performing Art หมายถึง ศิลปะที่มีมีการแสดงซึ่งเป็นที่ทั้งวิจิตรศิลป์ (Fine Arts) ประยุกต์ศิลป์ (Applied Arts) *

ในที่นี้ ศิลปะ หมายถึง ผลงานที่เกิดจากพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ที่แสดงออกในรูปลักษณะต่าง ๆ ให้ปรากฏทางด้านสุนทรียภาพ ความประทับใจหรือความสะเทือนอารมณ์ ความอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสบการณ์ รสนิยม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจและความรื่นรมย์

ศิลปะ แบ่งออกเป็น ๓ สาขา คือ

๑. สาขาทัศนศิลป์

๒. สาขาวรรณกรรม

๓. สาขาศิลปะการแสดง

* สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กระทรวงศึกษาธิการ, มองรู้ดูออก. ๒๕๔๐, หน้า ๒๘

(๓) วัฒนธรรม มีผู้ให้ความหมายในลักษณะต่าง ๆ คือ

๑) วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ จำแนกออกเป็น ๓ ด้าน คือ จิตใจ สังคม และวัตถุ มีการสั่งสมและสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และก่อให้เกิดพฤติกรรมและผลผลิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันควรค่าแก่การวิจัย อนุรักษ์ ฟื้นฟู ถ่ายทอด เสริมสร้างเอตทัคคะ และแลกเปลี่ยน เพื่อสร้างคุณภาพแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีสุข สันติสุข และอิสรภาพ อันเป็นพื้นฐานแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติ *

๒) วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ วิถีชีวิตของหมู่คณะ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕)**

๓) วัฒนธรรม ตามความหมายที่พระเทพเวที (ประยูรค์ ประยุตฺโต) ให้ไว้ในการปาฐกถาพิเศษ เนื่องในงานฉลอง ๑๐๐ ปี พระยาอนุমানราชชน เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๑ คือ วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสร้างสรรค์ภูมิธรรมภูมิปัญญา ที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาในสังคมนั้น ๆ หรือกล่าวสั้น ๆ ได้ว่า วัฒนธรรมคือ ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ที่สังคมนั้นมีอยู่หรือเนื้อตัวทั้งหมดของสังคมนั้นเอง ***

๔) วัฒนธรรม คือ ส่วนประกอบที่สลับซับซ้อนทั้งหมดของลักษณะอันชัดเจนของจิตวิญญาณ วัตถุ สติปัญญาและอารมณ์ ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นสังคมหรือหมู่คณะ วัฒนธรรมมิได้หมายถึงเฉพาะศิลปะและวรรณกรรมเท่านั้น แต่หมายถึงฐานนิยมต่าง ๆ ของชีวิต สิทธิพื้นฐานต่าง ๆ ของมนุษย์ ระบบค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ (วีระ บำรุงรักษา, ปฏิญญาสากล แห่งนครเม็กซิโก ว่าด้วยนโยบายวัฒนธรรม พุทธศักราช ๒๕๒๕)

* สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กระทรวงศึกษาธิการ, ความหมายและขอบข่ายงาน

วัฒนธรรม, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕. หน้า ๖

** พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕

*** สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กระทรวงศึกษาธิการ, วัฒนธรรมกับการเสริมสร้างสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๒

๕) วัฒนธรรมหมายถึง ความดี ความงามและความเจริญในชีวิตมนุษย์ ซึ่งปรากฏในรูปธรรมต่าง ๆ และได้ตกทอดมาถึงเราในปัจจุบัน หรือได้ปรับปรุงและสร้างสรรค์ขึ้นในสมัยของเราเอง (สาโรช บัวศรี)

๖) วัฒนธรรม หมายถึง แบบอย่างการดำรงชีวิตของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกเรียนรู้ถ่ายทอดกันไปด้วยการสั่งสอนอบรมทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือ หมายความว่า ง่าย ๆ ว่าแบบแผนชีวิตความเป็นอยู่ของชนกลุ่มหนึ่งในขณะใดขณะหนึ่งเท่านั้น (พทยา สายหู)

๗) วัฒนธรรม หมายถึง วิธีชีวิตการปฏิบัติและสิ่งของที่เป็นผลมาจากการสะสมถ่ายทอดจากกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งไปสู่รุ่นถัด ๆ ไป เพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์ หรือเครื่องบ่งชี้ความเป็นกลุ่มชนของกลุ่มบุคคลนั้น ๆ (โกวิท ประวาลพุกภัย)

๘) วัฒนธรรม หมายถึง การรวมของพฤติกรรมแห่งวิถีชีวิตของกลุ่มมนุษย์ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และได้ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนรุ่นหลังต่อ ๆ ไป ทั้งนี้โดยอาศัยสัญลักษณ์และการเรียนเป็นสื่อ (ระดม เศรษฐีธร)

๙) วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึง ความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประเทศ (พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕)

๑๐) วัฒนธรรมเป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้เจริญหรือ ธรรมคือความเจริญ (วัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕)

๑๑) วัฒนธรรม คือ สิ่งที่ทำให้กายและใจของเราในส่วนรวมคือประเทศชาติ มีความงอกงามอยู่ดีกินดี หรือกล่าวย่อ ๆ ตามรูปคำ ได้แก่ ธรรมอันเป็นความเจริญ วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตหรือทางดำเนินแห่งชีวิตของสังคมหมู่หนึ่ง หรือประเทศหนึ่ง โดยเฉพาะ (นอ.สมภพ ภิรมย์ รน.)

๑๒) วัฒนธรรม หมายถึง วิถีการดำเนินชีวิต (Way of life) หรือรูปแบบแห่งพฤติกรรม (Behavior patterns) และบรรดาผลงานทั้งมวลที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ได้แก่ ศาสนา ปรัชญา ภาษา กฎหมาย การปกครอง ศิลปวิทยาการ เครื่องใช้ต่างๆ ฯลฯ ซึ่งมีการส่งต่อและสืบทอดติดต่อกันมา (เสาวณีย์ จิตต์ห่มวด)

๑๓) วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตขึ้นสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีของส่วนรวม ถ่ายทอดกันไว้ เอาอย่างกันไว้ รวมทั้งผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบต่อเป็นประเพณีกันมา ตลอดจนความรู้สึก ความคิดเห็น และกิริยาอาการหรือการกระทำใดๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ระเบียบประเพณี เป็นต้น (พระยาอนุমানราชชน)

๑๔) วัฒนธรรม คือ เครื่องแสดงความจริงและเอกลักษณ์ของชาติ ประชาชนในชาติที่เจริญแล้วทั้งหลาย จึงมีความภาคภูมิใจช่วยปกป้องรักษาวัฒนธรรมของชาติตน เพื่อให้เอกลักษณ์ของชาติดำรงอยู่ (สมาน แสงมะลิ)

๑๕) วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตโดยส่วนรวมของประชาชนกลุ่มหนึ่ง (A total way of life of a people) (สนิท สัมกรการ)

๑๖) วัฒนธรรม คือ วิถีดำเนินชีวิตทุกด้านของคนทั้งมวลในสังคม ซึ่งหมายถึงวิธีการกระทำสิ่งต่างๆ ทุกอย่างทั้งหมดทั้งสิ้น นับตั้งแต่วิถีกิน วิถีอยู่ วิถีแต่งกาย วิถีทำงาน วิถีพักผ่อน วิถีแสดงอารมณ์ วิถีสื่อความ วิถีจราจรและขนส่ง วิถีอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ตลอดจนวิถีแสดงความสุขทางใจและหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิตทั้งเครื่องใช้ หรือวัตถุสิ่งของต่างๆ ที่นำมาใช้เพื่อการเหล่านั้น ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ไม่ว่าสิ่งของเหล่านั้นจะเป็นสิ่งของที่นำมาจากธรรมชาติหรือคิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ก็ตาม (เจลิยว บุรีภักดี)

๑๗) วัฒนธรรม คือ แนวทางแห่งการแสดงออกวิถีชีวิตทั้งปวงซึ่งอาจเริ่มจากเอกชนหรือคณะบุคคลคิดขึ้นหรือกระทำขึ้นเป็นต้นแบบ แล้วต่อมากณะส่วนใหญ่ของกลุ่มชนยอมรับมาสืบทอดจนกระทั่งสิ่งนั้นๆ ส่งผลให้เกิดเป็นนิสัยในการคิด การเชื่อถือ และการกระทำของคนส่วนใหญ่แห่งกลุ่มชนนั้นๆ (สุทธีวงศ์ พงษ์ไพบูลย์)

๑๘) วัฒนธรรม คือ สิ่งทั้งหมดที่มีลักษณะซับซ้อน ซึ่งได้รวมเอาความรู้ ความเชื่อ จริยธรรม กฎหมาย สมรรถภาพ และนิสัยที่บุคคลได้ไว้วางใจที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม (Akcuft, Allen and Taylor, ๑๙๖๓:๒๑)

๑๙) วัฒนธรรม หมายถึง พฤติกรรมทั้งหมดของมนุษย์อันเกิดจากการเรียนรู้ และพฤติกรรมนั้นถูกกำหนดจากประเพณี (Herkovits, ๑๙๕๒:๒๑)

๒๐) วัฒนธรรม หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมอันเกิดจากการเรียนรู้ (Linton, ๑๙๔๕:๓)

๒๑) วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของบุคคลกลุ่มหนึ่งเป็นลักษณะรวมของพฤติกรรม พฤติกรรมเหล่านั้นเกิดจากการเรียนรู้ และมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง (Barnouw, ๑๙๖๔:๕)

๒๒) วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตที่คนในสังคมดำเนินตาม (Valentine, ๑๙๖๘:๓)

ในที่นี้ วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการปฏิบัติและการแสดงออกซึ่งความคิด ความรู้สึกในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันเข้าใจ ซาบซึ้งยอมรับและปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งเป็นผลจากสมดุลของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในสังคมนั้น ๆ

วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๕ หมวด คือ

- ๑) หมวดจารีตขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนา
- ๒) หมวดภาษาและวรรณกรรม
- ๓) หมวดศิลปกรรมและโบราณคดี
- ๔) หมวดการละเล่นดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ
- ๕) หมวดชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ

(๔) ประเพณี มีผู้ให้ความหมายและขอบข่ายคล้ายคลึงกัน คือ

๑) สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ประเพณี คือ ความประเพณีที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบอย่างเดียวกัน เป็นระเบียบแบบแผนที่เห็นว่าถูกต้อง หรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ และมีการปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด หมั้น แต่งงาน ดาย บวช ปลูกบ้าน เป็นต้น

ประเพณีมี ๓ อย่าง คือ

- จารีตประเพณี เป็นประเพณีเกี่ยวกับศีลธรรม และสวัสดิภาพของสังคมส่วนรวม มีการบังคับให้กระทำ ถ้าไม่ทำก็ถือว่าผิดหรือชั่วต้องมีการลงโทษ เช่น ลูกควรกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ผู้ปกครอง ไครอกตัญญูก็จะเป็นที่สาปแช่งดูหมิ่นเหยียดหยามของคนทั่วไป เป็นต้น

- ขนบประเพณี เป็นประเพณีที่ได้มีระเบียบแบบแผนวางไว้โดยตรงและโดยอ้อม คือ

โดยตรง เป็นประเพณีที่มีระเบียบกฎเกณฑ์พิธีต่าง ๆ กำหนดไว้ชัดเจน เช่น ระเบียบแบบแผนของทางราชการ ระเบียบแบบแผนด้านการศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น

โดยอ้อม เป็นประเพณีที่รู้จักกันโดยทั่วไป ไม่ได้วางไว้แน่นอน แต่ที่ปฏิบัติได้เพราะมีการบอกเล่าสืบต่อกันมา เช่น แห่นางแมว หรือการทำบุญบั้งไฟของอีสาน เป็นต้น

ขนบประเพณีจึงเป็นเรื่องที่กำหนดให้ปฏิบัติต่อมาจนกลายเป็นประเพณี แต่ก็อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา เช่น การแต่งงานในปัจจุบัน ส่วนมากไม่นิยมจัดขันหมากแบบมีพิธีรีตองมากอย่างแต่ก่อน เพื่อประหยัดเวลาและสะดวกต่อการจัด

- ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดา ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี ไม่มีผิดถูกเหมือนจารีตประเพณี เป็นเรื่องที่ปฏิบัติกันมาจนเกิดความเคยชินจนไม่รู้สึกรู้สึกระไรเป็นภาระหน้าที่ ถ้าทำผิดบ้างก็ไม่ไรเรื่องร้ายแรงอะไร นอกจากเห็นว่าเป็นผู้ที่ไม่รู้จักกาลเทศะ เช่น ถ้าจะดื่มน้ำจากชามแทนแก้ว หรือเขียนจดหมายไม่เซ็นชื่อก็คงไม่มีใครมาทำอะไร นอกจากจะถูกมองด้วยความประหลาดใจว่าไม่มีมารยาท

๒) สามารถ จันทรสุรย์และภรรณี อัญชลี

ประเพณี หมายถึง ความประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา จนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม ปรากฏเป็นลักษณะ ๓ อย่างคือ

- **เอกนิยม** หมายความว่า กำหนดให้มีประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวเหมือนกัน ไม่มีประเพณีหลากหลายที่แตกต่างกัน

- **พหุนิยม** หมายความว่า กำหนดให้มีประเพณีแตกต่างกันหลากหลายต่างกลุ่มต่างมีประเพณีเป็นของตนเอง ไม่จำกัดจำนวนของประเพณี

- **สัมพันธนิยม** หมายความว่า กำหนดให้ประเพณีของชนชาติต่าง ๆ สัมพันธ์กัน มีของเก่าเป็นพื้นฐานบ้าง มีของใหม่เข้ามาปะปนบ้างเพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย

ประเพณีแบ่งออกเป็น ๓ ชนิด คือ

๑. **จารีตประเพณี** หมายถึง ประเพณีที่บรรพชนได้ถือปฏิบัติกันมาแต่อดีตกาล ถ้าใครฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม ถือว่าเป็นความผิด ส่วนใหญ่เป็นหลักศีลธรรมของสังคม ที่สังคมถือว่าเป็นคุณค่าแก่ส่วนรวม ผู้ที่ฝ่าฝืนจะถูกสังคมลงโทษ เช่น บุตรต้องมีความกตัญญูต่อบิดามารดา เมื่อท่านแก่เฒ่าชรา บุตรธิดาพึงมีหน้าที่เลี้ยงดู ถ้าบุตรธิดาคบใครเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่ ทอดทิ้งให้ท่านลำบากทุกข์ยาก สังคมก็จะโทษบุตรธิดาว่า เป็นคนอกตัญญู ผู้นั้นจะถูกสังคมลงโทษโดยไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วย หรือขับออกจากสังคม เป็นต้น

๒. **ขนบประเพณี** หมายถึง ระเบียบปฏิบัติของสถาบันต่าง ๆ ที่นิยมปฏิบัติสืบกันมา ทั้งที่กำหนดเป็นระเบียบปฏิบัติโดยตรง และทั้งที่รู้กันโดยปริยาย เช่น ระเบียบแบบแผนของโรงเรียน ของวิทยาลัย ของมหาวิทยาลัย ของทหาร ตำรวจ และหน่วยราชการต่าง ๆ อาทิ ระเบียบในการรับสมัคร ในการสอบไล่ ในการขอจบการศึกษา เป็นต้น ตลอดจนระเบียบกติกาประจำวัดต่าง ๆ ที่ภิกษุ สามเณร เจ้าอาวาสและฝ่ายต่าง ๆ ถือปฏิบัติตาม การล่วงละเมิดขนบประเพณีแต่ละสถาบันจะพิจารณาลงโทษหนักเบาตามกฎหมายที่ได้วางไว้

๓. **ธรรมเนียมประเพณี** หมายถึง ประเพณีที่นิยมปฏิบัติสืบ ๆ กันมา โดยไม่ปรากฏระเบียบแบบแผนอย่างขนบประเพณี ไม่ถือเป็นถูกผิดชัดเจนอย่างจารีตประเพณี เป็นเพียงนิยมประพฤติตาม ๆ กันมา การประพฤติผิดธรรมเนียมประเพณี ไม่เป็นความผิดหรือเสียหายมากนัก นอกจากถือว่าเป็นผู้ขาดการศึกษาอบรมธรรมเนียมประเพณีนั้น ซึ่งเกี่ยวกับกิริยามารยาท การพูด การบริโภค การแต่งตัว การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น การเป็นเจ้าของบ้านในการต้อนรับแขก เป็นต้น *

* จากการสังเคราะห์ความหมายคำว่า ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีไทย, ๒๕๔๐

ในที่นี้ ประเพณี หมายถึง ความประเพณีที่คนส่วนใหญ่ยอมรับ และถือปฏิบัติสืบต่อกันมา จนเป็นแบบอย่างเดียวกัน เป็นระเบียบแบบแผนที่เห็นว่าถูกต้อง

ประเพณีแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) จารีตประเพณี เป็นประเพณีเกี่ยวกับหลักศีลธรรมและสวัสดิภาพของสังคมส่วนรวม มีการบังคับให้กระทำหรือละเว้น ถ้าไม่กระทำหรือละเว้นตามที่กำหนดถือว่าผิดหรือชั่วต้องมีการลงโทษ

๒) ขนบประเพณี เป็นประเพณีที่มีระเบียบแบบแผนวางไว้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยตรง คือ เป็นระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์การปฏิบัติที่กำหนดไว้แน่นอนชัดเจน โดยอ้อม คือ เป็นแบบแผนที่รู้กันโดยทั่วไป ไม่ได้วางไว้ชัดเจนแน่นอน แต่ที่ปฏิบัติได้เพราะมีการบอกเล่าสืบต่อกันมา

๓) ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดา ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี ไม่มีผิดถูกเหมือนจารีตประเพณี เป็นเรื่องที่ปฏิบัติกันมาจนเกิดความเคยชิน จนไม่รู้สึกรู้สึกรู้สึกเป็นภาระหน้าที่ ถ้าทำผิดบ้างก็ไม่ใช่เรื่องร้ายแรงอะไรนอกจากเห็นว่าเป็นผู้ที่ไม่รู้จักกาลเทศะ *

(๕) **ภูมิปัญญาไทย** ในที่นี้หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะ เทคนิคและวิธีคิดอย่างเป็นระบบ อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด ปรับปรุง พัฒนา และเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดี ในการสร้างผลงาน แก้ปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย **

(๖) **การจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย** ในที่นี้หมายถึง การดำเนินงานทั้ง ๘ งาน ได้แก่ งานวิจัย งานพัฒนา งานฟื้นฟู งานอนุรักษ์ งานถ่ายทอด งานส่งเสริม งานเสริมสร้างความเป็นเลิศ และงานแลกเปลี่ยนศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ดังนี้

๑) **งานวิจัย** หมายถึง การสำรวจ ศึกษาสังเคราะห์ และวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนา ฟื้นฟู อนุรักษ์ ถ่ายทอด ส่งเสริม เสริมสร้างความเป็นเลิศ และงานแลกเปลี่ยนศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒) **งานพัฒนา** หมายถึง การริเริ่มสร้างสรรค์ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัย เกิดคุณประโยชน์แก่ชีวิต สังคมและธรรมชาติ โดยที่ยังรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย

* สามารถ จันทร์สุรย์. **ประเพณีไทยยุคไฮเทค**, คลังวิชา, ๒๕๓๔

** สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **เอกสารประกอบการจัดทำนโยบาย**, ๒๕๔๐, หน้า ๑๖

๓) **งานฟื้นฟู** หมายถึง การเลือกสรรวัฒนธรรมที่สูญหายหรือกำลังเสื่อมสลาย มาทำให้มีความหมายและสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนในชาติ

๔) **งานอนุรักษ์** หมายถึง การพิทักษ์รักษาและธำรงไว้ซึ่งศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพื่อก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน ความเข้าใจ และความภาคภูมิใจในความเป็นชาติ ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าของคนรุ่นหลัง

๕) **งานถ่ายทอด** หมายถึง การนำศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วไปใช้ในกระบวนการให้การศึกษาอันจะยังผลให้สมาชิกในสังคมเกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า และนำไปปฏิบัติอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับยุคสมัย

๖) **งานส่งเสริม** หมายถึง การสนับสนุนให้บุคคลหรือหน่วยงานสามารถจัดกิจกรรมศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๗) **งานเสริมสร้างความเป็นเลิศ** หมายถึง การส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ ความสามารถพิเศษทางศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยได้มีโอกาสแสดงออกและพัฒนาความรู้ ความสามารถอย่างเต็มศักยภาพ ถึงขั้นที่สมควรได้รับการยกย่องว่าเป็นเอกทัศกะทางศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในด้านนั้น ๆ รวมถึงการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลและหน่วยงานทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ ได้ทำกิจกรรมทางศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยเพื่อส่งเสริมผู้ที่มีความรู้ความสามารถพิเศษทางศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยอันจะนำไปสู่การสร้างเอกทัศกะทางศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในอนาคต

๘) **งานแลกเปลี่ยน** หมายถึง การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นระดับชาติ และระดับนานาชาติได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนทางศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันอันจะนำไปสู่สันติภาพและสันติสุขแห่งการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ *

๖. ข้อตกลงเบื้องต้น

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาสาระสำคัญเกี่ยวกับการกำหนดข้อกำหนดที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาเรียนรู้ใน ๓ ด้าน คือด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ที่ระบุไว้ให้กำหนดรายละเอียดการดำเนินงานเพิ่มเติมโดยตราเป็นกฎหมายใน ๕ มาตราเป็นหลัก ได้แก่ มาตรา ๔๓, ๔๖, ๖๕, ๘๑ และ ๒๘๕

* สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กระทรวงศึกษาธิการ, ความหมายและขอบข่ายงาน วัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕. หน้า ๖

๗. ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

(๑) การศึกษาสภาพปัจจุบัน เป็นการศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและการดำเนินงาน ทั้งความหมาย ขอบข่าย รูปแบบ และวิธีการดำเนินงาน ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ที่มีการดำเนินงานอยู่ในปัจจุบัน

(๒) วิจัยเอกสาร (Document Research) โดยการศึกษาวิจัยจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้านการศึกษา ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ได้แก่

๑) เอกสารจากต่างประเทศ โดยแบ่งการศึกษาใน ๒ กลุ่ม คือ

- กลุ่มประเทศที่มีการจัดระบบผู้ทรงภูมิปัญญา ตามแนวทางของ UNESCO ในที่นี้ได้ศึกษาเฉพาะ ๕ ประเทศ ได้แก่ สาธารณรัฐเกาหลี ญี่ปุ่น โรมานีเย ฟิลิปปีนส์ และฝรั่งเศส
- กลุ่มประเทศที่จัดการศึกษาตามแนวคิดการศึกษาพื้นบ้านแบบอัฟริกาตะวันออก ในที่นี้ได้ศึกษาเฉพาะ ๑ ประเทศที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ยูกันดา เคนยา และแทนซาเนีย

๒) เอกสารในประเทศ ได้แก่การศึกษาเอกสารของหน่วยงานทั้งภาครัฐ เช่น จากกระทรวง กรมต่าง ๆ และภาคเอกชนทั้งองค์กรธุรกิจ องค์กรสาธารณประโยชน์ ตลอดจนองค์กรชุมชนและผู้ทรงภูมิปัญญา

(๓) ประชุมเสวนาผู้เชี่ยวชาญและผู้บริหาร กระทำโดยนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการบริหารและดำเนินงานทางด้านการศึกษา ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยที่ได้จากการศึกษา ไปเสนอต่อที่ประชุมเสวนาของผู้เชี่ยวชาญและผู้บริหาร ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับทั่วไปในด้านที่เกี่ยวข้องจำนวน ๑๐ ท่าน เพื่อรับทราบข้อมูล เพิ่มเติมข้อมูล ร่วมกันวิเคราะห์ เสนอปัญหาอุปสรรค และแนวทางแก้ปัญหา

(๔) การวิเคราะห์และอภิปรายผล เมื่อศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและแนวทางการแก้ไขจากการวิจัยเอกสาร ตามรายละเอียดและตามประเด็นที่ศึกษาแล้ว จึงทำการวิเคราะห์และอภิปรายผล กำหนดแนวทางที่เป็นสาระสำคัญ ในการส่งเสริมการจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย

(๕) กำหนดวิสัยทัศน์และสาระสำคัญที่ควรบัญญัติในกฎหมาย เป็นการกำหนดวิสัยทัศน์ แล้วจัดทำข้อความสาระบัญญัติที่สำคัญเพื่อนำไปเสนอในร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ..... ตามข้อมูลที่ได้อภิปรายและอภิปรายผลไว้แล้วที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่กำหนด

(๖) ตรวจสอบความถูกต้อง นำร่างสาระบัญญัติเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นที่ปรึกษาการวิจัยครั้งนี้ เพื่อปรึกษาขั้นสุดท้ายในส่วนที่เกี่ยวข้อง แล้วนำไปเสนอเข้าบรรจุในร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.....

(๗) กำหนดมาตรการในการนำไปปฏิบัติ เป็นการกำหนดมาตรการสำคัญขึ้น เพื่อให้เป็นแนวทางการนำไปปฏิบัติ ให้สำเร็จตามสารบัญญัติ ที่ได้เสนอไว้ในร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ..... ที่สืบเนื่องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐

๘. สรุปคำจำกัดความ

(๑) การศึกษา หมายถึง การศึกษาตลอดชีวิต เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ ทั้งในด้านร่างกาย สังคม จิตใจและสติปัญญา

(๒) ศิลปะ หมายถึง กิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเข้าถึงความงามอันเป็นการยกระดับจิตใจและพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลและคนในสังคม

(๓) วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการปฏิบัติและการแสดงออกซึ่งความคิด ความรู้สึกในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันเข้าใจ ซาบซึ้งยอมรับและปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งเป็นผลจากสมดุลของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับธรรมชาติ อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในสังคมนั้น ๆ

(๔) ประเพณี หมายถึง ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ยอมรับ ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบอย่างเดียวกันและเป็นระเบียบแบบแผนที่เห็นว่าถูกต้อง

(๕) ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะ เทคนิคและวิธีคิดอย่างเป็นระบบ อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด ปรับปรุง พัฒนา และเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดี ในการสร้างผลงาน แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

(๖) การจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย หมายถึง การดำเนินงานทั้ง ๘ งาน ได้แก่ งานวิจัย งานพัฒนา งานฟื้นฟู งานอนุรักษ์ งานถ่ายทอด งานส่งเสริม งานเสริมสร้างความเป็นเลิศ และงานแลกเปลี่ยนศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย

บทที่ ๒

สถานภาพการจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาในต่างประเทศ

แนวความคิดในการจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาในต่างประเทศ ได้อาศัยมิติทางวัฒนธรรมในการศึกษา เพื่อให้ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาเข้าสู่วิถีชีวิตในชุมชน โดยมีแนวความคิดหลักในการจัดการศึกษาอยู่ ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มจัดการศึกษาด้วยระบบผู้ทรงภูมิปัญญา กับกลุ่มจัดการศึกษาด้วยระบบการศึกษาพื้นฐาน

ผู้วิจัยได้เลือกศึกษากลุ่มจัดการศึกษาระบบผู้ทรงภูมิปัญญาตามแนวทางของ UNESCO และกลุ่มจัดการศึกษาด้วยระบบการศึกษาพื้นฐานในแอฟริกาตะวันออก ดังต่อไปนี้

๑. กลุ่มที่จัดการศึกษาระบบผู้ทรงภูมิปัญญาตามแนวทางของ UNESCO

(๑) ระบบผู้ทรงภูมิปัญญา

การจัดการศึกษาของกลุ่มนี้เน้นที่ตัวบุคคลที่มีความรู้ ซึ่งเรียกว่า ผู้ทรงภูมิปัญญา เพื่อให้ทำหน้าที่รักษามรดกทางวัฒนธรรมเชิงจิตวิญญาณ (Intangible Cultural Heritage) มีกระบวนการคัดเลือกผู้ทรงภูมิปัญญา และการบริหารจัดการ ซึ่ง UNESCO ได้กำหนดค่านิยม วัตถุประสงค์และองค์ประกอบการจัดระบบผู้ทรงภูมิปัญญา ไว้ ดังนี้

สมบัติทางวัฒนธรรม หมายถึง วัตถุที่ทรงคุณค่าทางด้านวิชาการและศิลปะที่แสดงออกถึงความเป็นชาติ สามารถจำแนกออกเป็น “สมบัติทางวัฒนธรรมที่เคลื่อนไหวได้เป็นรูปธรรม และสมบัติทางวัฒนธรรมเชิงจิตวิญญาณ” สามารถสืบทอดไปยังอนุชนรุ่นหลัง เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ ได้แก่ ด้านศิลปะการแสดง (Performing Arts) ดนตรี (Music) นาฏศิลป์ (Dance) การละคร (Drama) บทละคร (Plays) พิธีกรรม (Rites) เป็นต้น

ผู้ทรงภูมิปัญญา (Living Human Treasures) หมายถึง ผู้ที่ใช้ทักษะและเทคนิคในการคิด นำสิ่งที่ดำเนินอยู่ในชีวิตประจำวันมารังสรรค์ให้เป็นผลงานที่เปี่ยมด้วยศิลปะอันวิจิตรบรรจง ระบบผู้ทรงภูมิปัญญา มีวัตถุประสงค์ คือ

๑) เพื่อรักษาทักษะและเทคนิคที่จำเป็นสำหรับการสร้างสรรค์มรดกทางวัฒนธรรมอันมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปะ (Artistic Value) เหล่านั้นไว้

๒) เพื่อให้รางวัลกับบุคคลที่มีทักษะและเทคนิคชั้นสูงดังกล่าวในการสร้างผลงานของตนอย่างต่อเนื่อง พัฒนาและขยายขอบข่ายงานของตน และถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ให้เป็นผู้สืบทอดมรดกทางภูมิปัญญาต่อไป

๓) เพื่อส่งเสริมเยาวชนให้ตระหนักถึงความสำคัญ และอุทิศตนให้กับการเรียนรู้ ฝึกทักษะและเทคนิคที่จำเป็นในการสร้างสรรค์มรดกทางวัฒนธรรม โดยสนับสนุนให้เขาเหล่านั้นมีชื่อเสียง มีฐานะที่ดีขึ้น และมีโอกาสได้พัฒนาถึงระดับความเป็นเลิศ *

(๒) การดำเนินงาน

กลุ่มประเทศที่มีการจัดระบบ ผู้ทรงภูมิปัญญา ตามแนวทางของยูเนสโก ทั้งเกาหลี ญี่ปุ่น โรมานี ฝรั่งเศสและฟิลิปปินส์ เป็นกรณีตัวอย่างประเทศที่มีแนวทางการดำเนินงานที่น่าสนใจ และเกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ คือ

๑) สาธารณรัฐเกาหลี

มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ได้แก่ กฎหมายปกป้องสมบัติทางวัฒนธรรม กฎหมายว่าด้วยความคุ้มครองสมบัติทางวัฒนธรรม ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสมบัติวัฒนธรรมเชิงจิตวิญญาณ กฎหมายว่าด้วยการพิทักษ์สมบัติทางวัฒนธรรม กฎหมายของคณะกรรมการสมบัติทางวัฒนธรรม และกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง **

ในการบริหารและดำเนินการ ตามกฎหมายปกป้องสมบัติทางวัฒนธรรมกำหนดให้มีหน่วยงานทำหน้าที่ดูแลและจัดการสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ ประกอบด้วยทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ได้แก่ สำนักงานสมบัติทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมและการกีฬา (Office of Cultural Properties) สำนักงานศิลปะการแสดงและศิลปะพื้นบ้าน ในสถาบันวิจัยสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ (Department of the Performing Arts and Folklore of the National Research Institute of Cultural Properties, NRICP) มูลนิธิป้องกันสมบัติทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหน่วยงานเอกชน ไม่แสวงหาผลกำไร (The Cultural Property Protection Foundation) และคณะกรรมการสมบัติทางวัฒนธรรม (The Cultural Properties Committee)

* คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาในต่างประเทศ เอกสารประกอบการจัดทำนโยบายการส่งเสริมภูมิปัญญาเพื่อการศึกษา แปลโดยนางสาวสุทธาสินี วัชรบูล และ นางสาวปวรินทร์ พูนกุล จากเอกสารเรื่อง “Policy Meeting on the Development of Methodology for the Preservation of Intangible Cultural Heritage” ที่ยูเนสโกนำเสนอ ณ กรุงโซล สาธารณรัฐเกาหลี วันที่ ๒๒-๒๓ ธ.ค. ๒๕๓๕

** UNESCO แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาในต่างประเทศ (ฉบับแปล) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๐ หน้า ๑๒-๔๘

ในการปฏิบัติงาน คณะกรรมการสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ เป็นผู้รับผิดชอบด้านการแต่งตั้งและการเสนอชื่อบุคคลเป็นผู้ทรงภูมิปัญญา โดยการสืบค้น เลือกรองและประกาศรับรองสินทรัพย์ หรือสมบัติทางวัฒนธรรมเชิงจิตวิญญาณที่มีความสำคัญ โดยได้ประกาศยกย่อง **ผู้ทรงภูมิปัญญา** ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือสมบัตินั้นควบคู่ไปด้วย เพื่อให้เป็นแหล่งความรู้ สำหรับถ่ายทอดไปยังชนรุ่นหลังต่อไป ส่วนสำนักงานศิลปะการแสดงและศิลปะพื้นบ้าน เป็นผู้จัดทำข้อมูล และผลิตสื่อประเภทต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ผลงานของผู้ทรงภูมิปัญญา

๒) ญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่นได้เริ่มมีการอนุรักษ์ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา หลังจากเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นต้นมา โดยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กฎหมายการสงวนรักษามรดกของชาติ (The National Treasure Conservation Act) พ.ศ. ๒๔๗๒ กฎหมายคุ้มครองทรัพย์สินทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๔๘๓ กฎหมายคุ้มครองทรัพย์สินทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๔๘๓ (ปรับปรุง พ.ศ. ๒๔๘๗) และกฎหมายคุ้มครองทรัพย์สินทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๔๘๓ (ปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๑๘)

การบริหารงาน ได้จัดตั้งคณะกรรมการพิทักษ์สมบัติทางวัฒนธรรมเชิงจิตวิญญาณ (Commission for the Protection of Intangible Cultural Properties) ทำหน้าที่เป็นผู้คัดเลือกสมบัติทางวัฒนธรรมเชิงจิตวิญญาณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และศิลปกรรมตามเกณฑ์การคัดเลือกที่ได้กำหนดไว้

ในการปฏิบัติงาน คณะกรรมการพิทักษ์สมบัติทางวัฒนธรรมเชิงจิตวิญญาณ เป็นผู้คัดเลือกสมบัติทางวัฒนธรรม เพื่อทำการอนุรักษ์ พร้อมกับคัดเลือกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญ ตามเกณฑ์การคัดเลือกสมบัติทางวัฒนธรรม (Cultural Properties) ดังนี้

๑. สมบัติวัฒนธรรมทางภูมิปัญญา (Cultural Properties) ที่มีคุณลักษณะเป็นศิลปวัตถุ โดยเน้นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางศิลปะสูง เป็นการทิ้งร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญไว้ และเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่น

๒. สมบัติทางวัฒนธรรมที่เป็นรายบุคคลหรือกลุ่ม เพื่อประกาศยกย่องให้เป็นผู้ทรงภูมิปัญญา โดยเน้นการเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญเป็นอย่างดีเกี่ยวกับสมบัติทางวัฒนธรรมเชิงจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นผลงานที่มีความโดดเด่นเป็นพิเศษ เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับการบูรณะและรักษาสมบัติทางวัฒนธรรมเชิงจิตวิญญาณ ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

โดยสรุปแล้วจะเห็นว่า การปฏิบัติงานของคณะกรรมการพิทักษ์สมบัติทางวัฒนธรรมเชิงจิตวิญญาณ ได้ดำเนินการค้นหาและประกาศยกย่องควบคู่กันไป ทั้งการอนุรักษ์สมบัติทางวัฒนธรรมที่เป็นศิลปวัตถุและสมบัติทางวัฒนธรรมที่เป็นรายบุคคลหรือกลุ่มไปพร้อมกัน

-๑๕-

๓) โรมาเนีย

ศิลปะพื้นบ้านดั้งเดิมของโรมาเนีย (Traditional Folk Art of Romania) ได้เผชิญกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและค่านิยมทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ฝีมือด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของโรมาเนีย (Annual Fair of the Folk Craftsmen of Romania) ตกต่ำลงใกล้จะสูญหายไป

คณะผู้บริหารของกระทรวงวัฒนธรรมได้จัดตั้งหน่วยงานขึ้น เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปพื้นบ้าน (Traditional Arts) และถ่ายทอดไปสู่อนุชนรุ่นหลัง โดยได้ตั้งสถาบันศิลปะดั้งเดิมแห่งโรมาเนีย (Traditional Academic of Arts of Romania: AATR) และพิพิธภัณฑ์เทคโนโลยีพื้นบ้านแห่งโรมาเนีย (Museum of Folk Technology of Romania) ขึ้น โดยเป็นส่วนหนึ่งของ Muzeul Civilizatiei Populare Traditional, ASTRA ในซิบูยู (Sibiu)

ส่วนการปฏิบัติงาน สถาบันศิลปะดั้งเดิมแห่งโรมาเนียเป็นผู้ดำเนินการเกี่ยวกับผู้มีความเป็นเลิศด้านฝีมือพื้นบ้านของประเทศโรมาเนีย ได้แก่ การสรรหาผลงานและพิจารณาคัดเลือกบุคคลที่มีผลงานเป็นเลิศด้านฝีมือพื้นบ้านของประเทศในแต่ละปี การมอบตำแหน่งกิตติมศักดิ์แก่นักสร้างสรรค์ศิลปะพื้นบ้านที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีความเป็นเลิศด้านฝีมือพื้นบ้านของประเทศ การจัดแสดงฝีมือศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นประจำทุกปี และมอบประกาศนียบัตรแสดงการเป็นสมาชิกของสถาบันศิลปะดั้งเดิมแห่งโรมาเนีย แก่ผู้ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้มีความเป็นเลิศด้านฝีมือพื้นบ้านนั้น

สำหรับพิพิธภัณฑ์เทคโนโลยีพื้นบ้านแห่งโรมาเนีย (Museum of Folk Technology of Romania) มีผลงานสำคัญในการเผยแพร่งานศิลปะและเป็นแหล่งกลางการพบปะสังสรรค์ระหว่างศิลปิน (Folk Creator) ผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมศิลปะพื้นบ้านแห่งโรมาเนียอีกด้วย

๔) ฝรั่งเศส

ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงการถ่ายทอด การสร้างความก้าวหน้าให้กับสิ่งที่มีอยู่แล้ว การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ทางศิลปะรวมถึงการอบรมบ่มเพาะนักวิชาชีพรุ่นใหม่ เพื่อสืบทอดและพัฒนาผลงานศิลปะภายใต้สภาวะการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนไป อันทำให้เกิดคุณค่าเฉพาะตัวของผลงานที่เป็นประติมากรรมส่วนบุคคลควบคู่กับการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมาของพวกเขาไปสู่คนรุ่นต่อ ๆ ไป

นโยบายการดำเนินงาน จัดทำโครงการเชิดชูเกียรติปรมาจารย์ทางศิลปะ เป็น การสนองนโยบายของนายฟิลิปส์ คู้ดเคอร์บลาคี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ตั้งแต่ช่วง ค.ศ. ๑๙๕๔ เป็นต้นมา

-๒๐-

ด้านการบริหาร ได้จัดตั้งสภาคณะกรรมการอาชีพศิลปะขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๙๕๔ เป็นกลไกหนึ่งของกระทรวงวัฒนธรรมทำหน้าที่ด้านการปรึกษาเพื่อการส่งเสริม การอนุรักษ์และพัฒนา อาชีพศิลปะแขนงต่าง ๆ ที่กำลังจะหมดสิ้นไป สภาดังกล่าวประกอบด้วยนักวิชาชีพด้านศิลปะประมาณ ๔๐ คน ซึ่งมาจากบุคคลที่ครอบคลุมสาขาอาชีพศิลปะที่มีอยู่ สมาชิกสภานี้แต่งตั้งโดย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม อยู่ในวาระการทำงานเป็นเวลา ๓ ปี แต่ละคนมีสิทธิ์ต่ออายุได้ไม่ เกินหนึ่งครั้ง

สภานี้มีสถานะเป็นสำนักความรู้ (Academy) สำนักหนึ่งหรือเป็นห้องปฏิบัติการ ทางความคิดและการริเริ่มสร้างสรรค์ด้านศิลปะ โดยมีภารกิจหลักคือการทำนุบำรุงรักษามวลความรู้ ด้านศิลปะที่มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวและควรค่าแก่การอนุรักษ์ รวมถึงการมุ่งส่งเสริมประดิษฐ์กรรมร่วม สมัยทางศิลปะไว้เป็นมรดกของชาติ

สภาคณะกรรมการอาชีพศิลปะจะดำเนินโครงการต่าง ๆ ตามขอบข่ายการ ดำเนินงานของคณะกรรมการย่อยต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากหน่วยงานที่หลากหลาย ทั้งภายใน กระทรวงวัฒนธรรมเองและตัวแทนจากกระทรวงอื่น ๆ เช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการศึกษา แห่งชาติ กระทรวงสิ่งแวดล้อม กระทรวงแรงงาน กระทรวงกิจการสังคม เป็นต้น ตลอดจนตัวแทนจาก องค์กรและบุคคลซึ่งมีอาชีพด้านศิลปะที่มีความเป็นเลิศอื่น ๆ

ด้านการปฏิบัติงาน มีโครงการประจำปีที่ได้ดำเนินงานมาแล้ว ได้แก่ โครงการ พบปะในประเด็น “เปิดประตูอาชีพศิลป์” โครงการปรับปรุงหนังสือเก่าตามห้องสมุดทั่วประเทศ โครงการ ฝึกอบรมศิลปินพระดับภูมิภาค โครงการรวบรวมผลงานปรมาจารย์ทางศิลปะ โครงการร่วมในการ ผลิตชุดสื่อเกี่ยวกับชีวิตและผลงานของบรรดาปรมาจารย์ศิลปะ นอกจากนี้ยังมีโครงการจัดนิทรรศการ ย่อยอื่น ๆ ซึ่งมีอยู่เป็นจุดย่อยตามเมืองสำคัญต่าง ๆ ทั่วประเทศ

๕) ฟิลิปปินส์

ในปี ค.ศ. ๑๙๗๔ ประธานาธิบดีของฟิลิปปินส์ประกาศให้มี “แนวทางการจัด ระบบศิลปินแห่งชาติ” (National Artists System) ในหลายสาขา ได้แก่ วรรณกรรม ดนตรี นาฏศิลป์ ศิลปะ สถาปัตยกรรม ภาพยนตร์ เป็นต้น

การดำเนินงานตามแนวทางดังกล่าวมอบให้ศูนย์วัฒนธรรมแห่งฟิลิปปินส์ (Cultural Centre of the Philippines : CCP) เป็นหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินงานตามแนวทาง และทำ หน้าที่เป็นผู้ประสานงาน และในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ ได้ทำการคัดเลือก

๓ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ ๑ ต้องได้รับความเห็นชอบเบื้องต้นจากคณะกรรมการพิจารณาคัดเลือกก่อน
ขั้นตอนที่ ๒ จะต้องผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการบริหารของศูนย์วัฒนธรรมแห่งฟิลิปปินส์

-๒๑-

และคณะกรรมการมรดกวัฒนธรรมและการเผยแพร่วัฒนธรรม ขั้นตอนที่ ๓ เป็นขั้นตอนสุดท้าย ได้รับความเห็นชอบจากประธานาธิบดีฟิลิปปินส์

เกณฑ์การคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ โดยสรุปเป็นผู้สร้างผลงานให้เห็นเป็นเอกลักษณ์ และเกี่ยวกับภูมิของชาติ เป็นผู้ที่มีผลงานสร้างสรรค์ที่มีความโดดเด่น เป็นที่ยอมรับโดยเพื่อนศิลปินและนักวิจารณ์งานศิลปะอย่างกว้างขวาง

บุคคลใดที่ได้รับยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติแล้ว จะได้รับตอบแทนเป็นเงินสดและเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เงินบำนาญ ค่ารักษาพยาบาล เงินประกันชีวิต ได้รับเกียรติให้เข้าร่วมงานรัฐพิธี และงานเฉลิมฉลองต่าง ๆ รัฐดูแลเรื่องการจัดงานศพอย่างเป็นทางการ ตลอดทั้งได้รับเงินค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปแสดงผลงาน เพื่อเผยแพร่เกียรติภูมิของชาวฟิลิปปินส์

๒. กลุ่มที่จัดระบบการศึกษาพื้นบ้านในแอฟริกาตะวันออก

(๑) ระบบการจัดการศึกษา

การจัดการศึกษาของกลุ่มนี้ถือว่าการศึกษาพื้นบ้านเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่บุคคลได้พัฒนาความสามารถให้สอดคล้องกับทักษะและทัศนคติเดิมที่มีอยู่ เพื่อดำเนินบทบาทของตนในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากกรณีศึกษาของประเทศในแอฟริกาตะวันออก พบว่า การนำภูมิปัญญาเข้าสู่ระบบการศึกษานั้นต้องจัดในรูปแบบการศึกษาพื้นบ้านในวิถีชุมชน โดยตั้งสมมติฐานในการนำเสนอ คือ

๑) ทุกสังคมไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ ก้าวหน้าหรือล้าหลังต่างก็มีวิธีการศึกษาของตนเองทั้งสิ้น

๒) การศึกษารอบกลุ่มวิถีชีวิตของคนตั้งแต่เกิดจนตาย

๓) การศึกษาควรตั้งอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมของชุมชน

๔) การศึกษาเป็นกระบวนการแห่งพลวัต สามารถปรับให้สอดคล้องกับเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป

ปรัชญาในการจัดหลักสูตรการศึกษาในวิถีชุมชน ได้ยึดหลัก “การศึกษาคือชีวิต-ชีวิตคือการศึกษา” ดังนั้นหลักสูตรการศึกษาในวิถีชุมชนต้องตั้งอยู่บนปรัชญาดังกล่าว เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นการศึกษาตลอดชีวิตอย่างแท้จริง *

* Jakayo Ocitti , “การศึกษาพื้นบ้านในแอฟริกาตะวันออก : แนวคิดและกรณีศึกษา(ฉบับแปล) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๐

-๒๒-

สาระสำคัญในการกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรการศึกษาชุมชนจะต้องคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้

๑) เนื้อหาเป็นเรื่องวิถีชีวิตชุมชนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าควรแก่การนำมากำหนดไว้ในหลักสูตร เพื่อให้คนรุ่นหลังเห็นคุณค่าและเกิดความภูมิใจ

๒) สังคม เป็นเรื่องเกี่ยวกับประเพณี ศาสนาและความเชื่อ

๓) ครอบคลุมเนื้อหาในเรื่องวงจรชีวิตของคนในแต่ละชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย

๔) เป็นการศึกษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

๕) องค์กรประกอบด้านแบบอย่างทางอุดมการณ์ของชายและหญิง โดยคำนึงถึงเอกลักษณ์ของชายและหญิงในอุดมคติของชุมชนและท้องถิ่น

๖) องค์กรประกอบด้านเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา เน้นเรื่องที่ต้องรู้ (To Know) และเรื่องที่ต้องทำ (To Do) เป็นหลัก

กล่าวโดยสรุป การศึกษาของชุมชนจะต้องไม่ทำให้เกิดความแตกแยกขึ้นในวิถีชีวิตชุมชนในท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ทุกคนได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของตนเองและการเรียนรู้โดยการเรียนรู้โดยการเรียนรู้ร่วมกันในการศึกษา ทั้งในระบบ นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างกลมกลืนซึ่งกันและกัน

(๒) การดำเนินงาน

กลุ่มที่จัดการศึกษาตามแนวการศึกษาพื้นบ้านแบบแอฟริกาตะวันออก ได้แก่ ยูกันดา เคนยา และแทนซาเนีย ซึ่งมีการดำเนินงาน ดังนี้

๑) ยูกันดาหรืออาโกลิ (Acholi)

เป้าหมายของการศึกษาพื้นบ้านในอาโกลิ เป็นการศึกษาตลอดชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย (Womb to Tomb) และสืบทอดจากชนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เนื้อหาวิชาเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคม หลักสูตรสอดคล้องกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความเป็นจริง เน้นการปฏิบัติจริงให้เด็กเยาวชน ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการศึกษามี ๒ ประการ ได้แก่

๑. การศึกษาต้องตอบสนองความต้องการของผู้เรียน โดยผู้เรียนจะต้องได้รับความรู้ขั้นพื้นฐาน มีทักษะและความเป็นอยู่ที่เป็นสุข ไม่ว่าผู้เรียนจะเป็นเด็ก เยาวชนหรือผู้ใหญ่

-๒๓-

๒. การศึกษาต้องเป็นสื่อกลาง ในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมจากชนรุ่นหนึ่งไปยังชนอีกรุ่นหนึ่ง หากสามารถบรรลุเป้าหมายแล้วประชาชนก็จะมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

เนื้อหาการศึกษาของชาวอาโกลโล มีความเชื่อในเรื่อง “อนุรักษนิยม” โดยพิจารณาถึงทุกสิ่งในหลักการขององค์รวมนิยม (Wholisticism) หมายถึง การพิจารณาทั้งหมดเข้าด้วยกันไม่แยกส่วน เนื้อหาการศึกษาจึงเป็นการผสมผสานองค์ความรู้ที่หลากหลายนำมาหลอมรวมกันให้เด็กได้เรียนรู้ในทุกอย่างเป็นวงจรและเป็นองค์รวม มิใช่การเรียนรู้แบบแยกส่วนเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยแบ่งเนื้อหาการศึกษาพื้นฐานตามช่วงวัยได้ ดังนี้

๑. การศึกษาเพื่อการดูแลวัยเยาว์ เน้นเรื่องการดูแลการสร้างลักษณะนิสัย การฝึกทักษะโดยใช้กลวิธีพื้นฐาน ซึ่งเป็นวิธีการศึกษานอกระบบ กระตุ้นให้เด็กมีพัฒนาการขึ้นทีละน้อย เพื่อทดสอบถึงความพร้อมในการพัฒนาแต่ละขั้นตอน หากเด็กยังไม่พร้อมก็จะใช้กลยุทธ์ในการล่อใจชักชวน (Inducement) มาเป็นสื่อชักนำให้เด็กปฏิบัติตาม

๒. การศึกษาเพื่อการยังชีพสำหรับเด็ก เป็นการเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่วัยรุ่นวัยหนุ่มสาว เด็กวัยนี้รู้จักหาความรื่นเริงและความสนุกสนาน เด็กจึงถูกปล่อยให้เล่นอิสระได้เล่นสนุกสนานมากที่สุดเท่าที่จะมากได้

๓. การศึกษาเพื่อการยังชีพสำหรับวัยรุ่น เป็นการเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่ ทั้งเด็กชายและหญิงจะถูกฝึกให้มีความรู้ ทักษะ และมีคุณธรรม เพื่อชีวิตการเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต

๔. วัยผู้ใหญ่ เนื้อหาการศึกษามุ่งเน้นการมีชีวิตสมรสอย่างมีความสุขตามวัฒนธรรมของชาวอาโกลโล เป็นการใช้กลยุทธ์ทางการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อให้ประชาชนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข เนื้อหาการศึกษาพื้นฐานสามารถนำไปหลอมรวมกับการศึกษาในระบบและนอกระบบได้อย่างเหมาะสม ได้แก่ เนื้อหาด้านศิลปะการแสดง ได้แก่ การฟ้อนรำแบบดั้งเดิม เพลงพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก และการละเล่นต่าง ๆ ด้านศิลปะสร้างสรรค์ ได้แก่ การทำหน้ากาก การปั้น การตีดาบ และอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ การจักสานตะกร้า การทำเสื่อ การปั้นหม้อ ด้านวรรณคดี มุขปาฐะและการสอนภาษาพื้นบ้าน ได้แก่ บทกวี นิยาย นิทานเรื่องเล่า ปริศนาคำทาย ภาษิต และคำเปรียบเทียบกับ เป็นต้น ด้านสังคมวิทยา ได้แก่ การสอนคุณธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สังคมศึกษา และศาสนา เป็นต้น

๒) เคนยา หรือคิคุยู (Kikuyu)

การศึกษาพื้นบ้านของท้องถิ่นคิคุยูมีเป้าหมายที่เป็นการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งการศึกษาประเภทนี้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตของชาวคิคุยู ในเรื่องลำดับชั้นทางสังคมและระบบอาวุโส

-๒๔-

ซึ่งแต่ละกลุ่มอายุจะมีเป้าหมายในการเรียนรู้ การฝึกทักษะและสร้างทัศนคติให้สอดคล้องกับคุณค่าและความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์ของการศึกษาพื้นบ้านในคิคุยูเป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งชาวคิคุยูเชื่อกันว่าเกิดจากพระหัตถ์ของพระเจ้า เพื่อให้ชาวคิคุยูอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นเอกภาพ โดยตั้งอยู่บนความสำคัญ ๓ ระบบ ได้แก่ ระบบเครือญาติ(Kinship system) ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางสายเลือด ระบบกลุ่ม (Clan หรือ Monerega) ได้แก่ การที่หลาย ๆ ครอบครัว (Mbari) อยู่รวมกัน และ ระบบอาวุโส (Age-grading) โดยใช้ประเพณีสุหนัดเป็นพื้นฐาน

การศึกษาพื้นบ้านของชาวคิคุยู มีเนื้อหาแบ่งตามลักษณะทางสังคม ได้ดังนี้

(๑) การศึกษาในระดับครอบครัวและชุมชน ก่อนเข้าสู่ระบบสังคมในเผ่า เด็ก ๆ จะถูกสอนในเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวและชุมชน เมื่อเริ่มวัยหนุ่มสาว เด็กจะถูกสอนให้รู้จักการวางตัวเป็นผู้ใหญ่ เรียนรู้การครองเรือน การมีเพศสัมพันธ์ และการประกอบอาชีพ ความรู้ทั่วไปทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมพื้นบ้าน สิ่งแวดล้อมและวิถีปฏิบัติเพื่ออยู่คนเดียวและอยู่เป็นกลุ่ม เด็กจะถูกสอนให้เคารพ เชื่อฟังและปฏิบัติหน้าที่ของตน ทั้งต่อพ่อแม่ ญาติพี่น้องและผู้อาวุโสในสังคม

(๒) การศึกษาในระดับเผ่าหรือระดับสังคม มีพัฒนาการตั้งแต่วัยเด็กเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่โดยการทำสุหนัด (Circumcision) เป็นประเพณีที่เด็กอายุ ๑๘ ปี ต้องกระทำ เป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญที่ผ่านประเพณีนี้แล้วถือว่าเป็น “วัยเกิดใหม่” (Coming of age or being born again) ให้เป็นผู้เลิกพฤติกรรมแนวความคิดแบบเด็ก เป็นผู้มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง พร้อมทั้งจะเป็นเป็นนักรบ เป็นผู้มีชีวิตครอบครัวที่ดี เป็น “ผู้ใหญ่” ที่ดี และเป็นสมาชิกของสังคมไปจนถึงวัยชรา

๓) แทนซาเนีย (Tanzania) หรือ เบน่า (Bena)

การศึกษาพื้นบ้านในเบน่าเป็นการศึกษาที่เน้นระบบชนชั้น เป้าหมายสำคัญที่ต้องเรียนรู้ คือการสู้รบ การปกครอง การทหารและการเป็นผู้นำที่ดี ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและการปกครองในระบบชนชั้น

วัตถุประสงค์ของการศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น อาชีพเกษตรกรรม อาชีพทหาร (เมื่อเกิดสงคราม) อาชีพนักปกครองหรือขุนนาง ผู้มีโอกาสรับการศึกษาส่วนใหญ่ได้แก่ผู้นำหมู่บ้าน ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้มีเชื้อสายกษัตริย์และกษัตริย์ปกครองแคว้น เป็นต้น

ชั้นสูง ดังนี้

สำหรับเนื้อหาการศึกษาแบ่งตามชนชั้นของคน คือชนชั้นธรรมดาและชน

-๒๕-

การศึกษาของชนชั้นธรรมดา

ตั้งแต่เกิดจนอายุ ๘ ขวบ เด็กชาวเบนนาจะถูกปล่อยให้รันทรมตามสภาวะของอายุ การเรียนรู้งานยังไม่จำเป็น เนื้อหาจึงมุ่งสอนเรื่องมารยาท การเคารพผู้อาวุโส เป็นเด็กดีในสังคม ให้เด็กเกิดการเรียนรู้โดยสังเกตพฤติกรรมจากผู้ใหญ่ เมื่ออายุ ๘ ขวบ เด็กชายจะทำนาในทุ่งนากล้าฮิปโปและอื่น ๆ เด็กหญิงจะทำงานกับแม่ที่บ้าน ออกไปทุ่งนาหาประสบการณ์เป็นครั้งคราว

วัยแตกเนื้อหนุ่ม เป็นช่วงที่สำคัญที่สุด จะเรียนรู้เรื่องเพศศึกษา การมีชีวิตคู่ จะต้อง “ฟุงหลาว” เพื่อแสดงว่าเริ่มเป็นผู้ใหญ่แล้ว และมี “การทำสุหนัด” เด็กหญิงจะได้รับการสอนเรื่องการมีรอบเดือน การแต่งงานและการตั้งครรภ์ เพศศึกษา การดูแลบ้าน การมีมารยาทในสังคม การเลือกคู่ครอง การมีบทบาทในสังคม การดูแลทรัพย์สินของสามีและการปฏิบัติต่อพ่อแม่ของสามี เมื่อแต่งงานและภรรยาตั้งครรภ์ ชายหนุ่มจะต้องเรียนรู้การเลี้ยงดูลูก การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว การดำเนินชีวิตในเผ่า และการมีบทบาทในสังคม

การศึกษาของชนชั้นสูง

เป็นการศึกษาของชนชั้นขุนนางผู้ปกครอง มีโรงเรียนประจำสอนทั้งชายและหญิง มีเนื้อหาทั่วไปเช่นเดียวกับชนชั้นธรรมดา เมื่อถึงวัยสาวเด็กหญิงจะได้รับอนุญาตให้ออกไปแต่งงาน สำหรับเด็กชายจะเพิ่มเนื้อหาการเรียนรู้เรื่องศาสนา กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ประวัติศาสตร์ของเผ่า การสืบวงศ์ตระกูล กิริยามารยาท ยุทธศาสตร์การรบ การรักษาโรค และการล่าสัตว์ เป็นต้น โดยทุกวิชาเป็นวิชาบังคับ มีการฝึกภาคปฏิบัติอย่างเข้มข้นและมีวินัย เช่นการตักน้ำ การเก็บฟืน การจุดไฟ การทำงานในทุ่ง การละเล่น การต่อสู้ป้องกันตัว การรบ การประลองยุทธ์ การล่าสัตว์ เป็นต้น ความรู้ที่ได้รับเหล่านี้จะได้ใช้เมื่อเด็กถูกเกณฑ์ไปเป็นทหาร นำไปใช้ในการประกอบอาชีพและนำไปบริหารประเทศในอนาคตต่อไป

๓. สรุปและวิเคราะห์การจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาในต่างประเทศ

จากการศึกษาถึงแนวความคิดการจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาต่างประเทศ ใน ๒ ประเด็นหลัก คือ กระบวนทัศน์ทางการศึกษาและระบบการบริหารจัดการการศึกษา มีรายละเอียด ดังนี้

๑) กระบวนทัศน์ทางการศึกษา หรือแนวคิดในการมองการศึกษา จากการวิเคราะห์แนวคิดการศึกษาพื้นบ้านของแอฟริกาตะวันออก จะเห็นว่าตลอดช่วงชีวิตและกิจกรรมในการดำเนิน

- ๒๖ -

ชีวิตนั้นมีการศึกษาแทรกอยู่โดยตลอด เช่น กรณีการศึกษาในประเทศยูกันดา เคนยา และแทนซาเนีย กล่าวคือ

ประเทศยูกันดา ใช้การศึกษาเพื่อสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม บนพื้นฐานปรัชญาแบบองค์รวม เนื้อหาเป็นไปเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต สอดคล้องกับธรรมชาติและความเป็นจริง

ประเทศเคนยา ใช้การศึกษาเพื่อรักษาลำดับชั้นทางสังคมและระบบอาวุโส ดังนั้นการจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา จึงเป็นสิ่งให้ประชาชนได้รับรู้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ

ประเทศแทนซาเนีย การศึกษาเป็นเรื่องระบบชนชั้น เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องนี้ การศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา จึงเป็นการต่อยอดระบบชนชั้นทางสังคม

จากทั้ง ๓ กรณีดังกล่าว ทำให้เห็นว่า การจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา จะดำรงอยู่และพัฒนาต่อไปให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ จะต้องเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชนตลอดเวลา

๒) ระบบการบริหารจัดการการศึกษา จากแนวคิดการจัดตั้งระบบ “ผู้ทรงภูมิปัญญา” ของ UNESCO ซึ่งอาศัยการให้การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นหลัก โดยการยกย่อง เชิดชูเกียรติผู้มีความรู้ความชำนาญในศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ในด้านต่าง ๆ ตามสาขาที่ UNESCO ได้แบ่งไว้ ซึ่งดำเนินการควบคู่กับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นผลงานของผู้ทรงภูมิปัญญาเหล่านั้น พร้อมกับมอบบทบาทของผู้ถ่ายทอดความรู้ดังกล่าว อันเป็นการดำเนินงานทั้งในส่วนของอนุรักษ์และสืบทอดความรู้โดยผ่านตัวบุคคลซึ่งเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาและผลงานของผู้ทรงภูมิปัญญานั้น

ในประเทศเกาหลีและญี่ปุ่น มีกฎหมายว่าด้วยเรื่องศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาโดยเฉพาะ ส่วนในประเทศอื่น ได้แก่ ฝรั่งเศส ฟิลิปปินส์ และโรมาเนีย แม้จะไม่ได้ระบุไว้เป็นกฎหมายแต่ก็มีนโยบายชัดเจน ซึ่งยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จึงทำให้การดำเนินงานการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ดำเนินไปได้อย่างดีและต่อเนื่อง อีกทั้งในทุกประเทศดังกล่าวมานี้มีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นรับผิดชอบโดยตรง การดำเนินงานในลักษณะนี้จึงเป็นการจัดการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งที่นอกเหนือจากการให้การศึกษาตามหลักสูตรในระบบโรงเรียน ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง ทำให้การอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ของประเทศต่าง ๆ เหล่านี้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

โดยสรุปแนวคิดการศึกษาพื้นบ้าน ทำให้เห็นว่าในวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมนั้น มีการให้การศึกษาเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งที่ผ่านพิธีกรรม และกิจวัตรประจำวัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับการ

พัฒนาขึ้นตามคุณค่าทางจิตใจ กลายเป็นความงามที่เรียกว่าศิลปะ ในขณะที่กระบวนการความคิดได้พัฒนาควบคู่กันไป มีการประยุกต์ปรับของเดิมเสริมของใหม่ เกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ ที่เหมาะสม อันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาของมนุษย์ ดังนั้น ทั้งศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา จึงสามารถดำรงอยู่และพัฒนาต่อไปเป็นวิถีชีวิตของชุมชน

บทที่ ๓

สถานภาพการจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาในประเทศไทย

การดำเนินงานจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาในประเทศไทย นั้น หลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้ดำเนินการอยู่ในลักษณะที่หลากหลาย ดังนี้

๑. แผนการศึกษาเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย

เนื้อหาด้านศิลปะและวัฒนธรรมได้รับการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาตลอดมา แต่เรื่องภูมิปัญญาไทยนั้นเริ่มมีกล่าวถึงในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๗-๘ โดยภูมิปัญญาไทยเริ่มเข้ามามีบทบาทในแผนและทิศทางการพัฒนาประเทศ ได้แก่

(๑) แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๕

ได้ระบุถึงศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยไว้ในหลักการ ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา แนวนโยบายการศึกษา และแนวทางการจัดการศึกษา โดยมีสาระสำคัญ คือ การรับความเจริญทางวิทยาการสมัยใหม่และวัฒนธรรมจากต่างประเทศ โดยให้ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยเป็นส่วนสำคัญในการกลั่นกรองผสมผสาน และตระหนักถึงคุณค่าของศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย เพื่อความรู้ใหม่จะได้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

การสอนเนื้อหาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย กำหนดให้สอนในทุกระดับทุกประเภท และทุกรูปแบบการศึกษา โดยครูเป็นผู้มีบทบาทนำทางความคิด เป็นผู้ประสานความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน ประสานแหล่งความรู้วิทยาการสากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกระจายความรู้อย่างกว้างขวาง

สำหรับสถาบันการศึกษาให้มีหน้าที่หลักในการผลิตองค์ความรู้ มีการประสานวิทยาการสากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าด้วยกัน เพื่อให้การศึกษามีบทบาทนำการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไปในทิศทางที่ต้องการ

ส่วนกระบวนการเรียนการสอน ผู้เรียนทุกคนจะต้องรู้ถึงคุณค่าของศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย ชุมชนสามารถเลือกสรรวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาแก้ไขปัญหของตนเอง ได้อย่างเหมาะสม ในขณะที่ครอบครัว ชุมชน สถาบันสังคมอื่นๆ และสื่อมวลชน ต้องมีบทบาทใน

-๒๘-

การอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งผู้เรียนในระดับสูงกว่าปริญญาตรีต้อง ประยุกต์วิทยาการสากลกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้ อย่างเหมาะสม

(๒) แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ.๒๕๔๐-๒๕๔๔)

ระบุดึงการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีแนวทาง และมาตรการในการดำเนินงานด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ซึ่งมีสาระสำคัญ คือศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกยุคโลกาภิวัตน์ และเป็นสิ่งที่ควรศึกษา และพัฒนา ให้เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ

แนวทางการส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยจึงควรมีความเท่าเทียมและ เทียบเท่าวิทยาการสากล ส่งเสริมผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้ทรงภูมิปัญญาให้พัฒนาศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย และสร้างองค์ความรู้ใหม่ เร่งดำเนินการส่งเสริมการเรียนในชุมชนที่อยู่บนฐาน ภูมิปัญญาเดิม และให้สถาบันศาสนาเป็นศูนย์กลางในการสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือ ระหว่างพหุภาคี ได้แก่ชุมชน สถาบันศาสนา หน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และภูมิปัญญาชาวบ้าน

(๓) แผนวัฒนธรรมแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๔๔)

มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือสร้างและจรรโลงจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของประชาชนให้มี วิธีคิดอย่างมีเหตุผลเป็นระบบ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกและมีวิถีชีวิตในสังคมสมัยใหม่ อย่างเชื่อมั่นบนพื้นฐานคุณค่าของวัฒนธรรมไทย สามารถรักษา พัฒนาและสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทย ให้เป็นสมบัติของมนุษยชาติ อันจะนำมาซึ่งศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของคนไทยในบริบทของสังคมโลก

ส่วนยุทธศาสตร์การดำเนินงานที่สำคัญเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้กำหนดไว้ ดังนี้

- ๑) สร้างความเข้มแข็งของบุคคล ครอบครัวและชุมชน
- ๒) นำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนา
- ๓) เผยแพร่คุณค่าวัฒนธรรมไทยในสังคมไทยและสังคมโลก
- ๔) ใช้สื่อสารมวลชนเป็นสื่อในการถ่ายทอด และพัฒนาวัฒนธรรม
- ๕) ระดมสรรพกำลังในการดำเนินงานวัฒนธรรม

๖) ให้มีการลงทุนทางวัฒนธรรม

-๒๕-

๒. การจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยขององค์กรภาครัฐ

การดำเนินงานด้านภูมิปัญญาขององค์กรภาครัฐมีหลากหลาย ในที่นี้ได้ศึกษาเฉพาะหน่วยงานที่สำคัญ ดังนี้

(๑) กรมศิลปากร

นโยบายของกรมศิลปากรให้ความสำคัญด้านศิลปวัฒนธรรม ตามกรอบของแผนการศึกษาแห่งชาติ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ และแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งในแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) เน้นการอนุรักษ์ สืบทอด และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปของนาฏศิลป์และดนตรีไทย

กรมศิลปากร ถือเป็นกรมหลักที่รับผิดชอบงานด้านศิลปะของชาติ ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๓๘ ตามมาตรา ๔ โดยมีหน้าที่โดยสรุป ดังต่อไปนี้ *

๑) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รวมทั้งกฎหมายและระเบียบอื่นที่เกี่ยวข้อง

๒) บำรุงรักษา อนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริม สร้างสรรค์ และเผยแพร่ศิลปวิทยาการ และวัฒนธรรมของชาติในด้านพิพิธภัณฑสถาน โบราณคดีและโบราณสถาน วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี หอสมุดแห่งชาติและหอจดหมายเหตุแห่งชาติ นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ สถาปัตยกรรม และศิลปกรรม

๓) จัดการศึกษาด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์และช่างศิลป์ ทั้งในระบบและนอกระบบ

๔) ศึกษา ค้นคว้า วิจัย และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมด้านการพิพิธภัณฑสถาน โบราณคดี โบราณสถาน ภาษาไทย วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี หอสมุดแห่งชาติ และหอจดหมายเหตุแห่งชาติ นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

จากอำนาจหน้าที่ของกรมศิลปากรดังกล่าวข้างต้น ได้แบ่งส่วนราชการออกเป็นกอง สถาบันและสำนักที่เด่นชัด ได้แก่ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ สถาบันศิลปกรรม สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติและหอสมุดแห่งชาติ

สำหรับการดำเนินงานตาม โครงการเด่น ๆ ในช่วงที่ผ่านมา มีดังนี้

๑) งานพระราชพิธีกาญจนาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ กรมศิลปากรได้รับมอบหมายให้ดำเนินงานที่สำคัญในการเฉลิมพระเกียรติครั้งนี้ เช่น การประกวดตราสัญลักษณ์ การออกแบบชุดเฉลิมพระเกียรติ ออกแบบและสร้างพระที่นั่งกาญจนาภิเษก ก่อสร้างและซ่อมเรือพระราชพิธี ออกแบบพระราชอาสน์ ออกแบบพระคทาจอมทัพไทย จัดแสดงนาฏศิลป์ โขน จัดนิทรรศการ เพลงไทย จัดพิมพ์หนังสือ เป็นต้น

๒) การจัดการศึกษาและการแสดงนาฏศิลป์และดนตรี ดำเนินงานโดยวิทยาลัยนาฏศิลป์ ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ของกรมศิลปากร มีเป้าหมายสำคัญเพื่อจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีความรู้ นำไปประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อได้ และเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดสุนทรียภาพและจินตนาการ รู้คุณค่าและรู้จักอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของชาติ

(๒) สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงในด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ตามที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาติ ๒ ฉบับ คือ พระราชบัญญัติสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๔๖ และพระราชบัญญัติสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๒ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑) จัดทำแผนงานและโครงการส่งเสริม พัฒนา ปกป้องกันและแก้ไขปัญหาวัฒนธรรมแห่งชาติ

๒) ส่งเสริม สนับสนุน และประสานความร่วมมือระหว่างส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์กรเอกชนและสถาบันต่าง ๆ ในการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรม

๓) ริเริ่ม และเร่งรัดให้มีการส่งเสริม เผยแพร่ ประสานงาน และประชาสัมพันธ์งานวัฒนธรรมอันจะเป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง

๔) วิจัย พัฒนา ฟื้นฟู อนุรักษ์ ส่งเสริม ถ่ายทอด เสริมสร้างเอกลักษณ์ และแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม พร้อมทั้งสนับสนุนบุคคล คณะบุคคล และหน่วยงานต่างๆ ให้ดำเนินงานด้าน วัฒนธรรม *

.....

* สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. คู่มือแนวทางการจัดตั้งและดำเนินงานสภาวัฒนธรรมจังหวัด ,
นิตนารการพิมพ์, ๒๕๓๘ สรุปหน้า ๒๘-๓๕

-๓๑-

การบริหารงานและดำเนินงานให้บรรลุผลตามบทบาทหน้าที่ดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมได้แบ่งส่วนราชการออกเป็นกองและสถาบันที่เด่นชัด คือ กองกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม กองนโยบายและแผนวัฒนธรรม กองวัฒนธรรมสัมพันธ์ต่างประเทศ กองเอกชนสัมพันธ์ และสถาบันวัฒนธรรมศึกษา ซึ่งภายใต้สถาบันมีส่วนและศูนย์ต่าง ๆ ได้แก่ ส่วนวิจัยและพัฒนา ส่วนส่งเสริมการถ่ายทอดวัฒนธรรม ส่วนส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ส่วนไทยนิทัศน์ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย และศูนย์ประชาสัมพันธ์วัฒนธรรม

สำหรับการปฏิบัติงาน ในส่วนกลางได้ดำเนินงานโครงการต่าง ๆ ที่น่าสนใจ เช่น

๑) โครงการศิลปินแห่งชาติและผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม คัดเลือกเชิดชูเกียรติ จัดสวัสดิการ เทียบตำแหน่ง ตลอดจนส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาของศิลปินแห่งชาติและผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม

๒) โครงการเชิดชูเกียรติบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมระดับโลก โดยรวบรวมข้อมูล ปร ะกาศเชิดชูเกียรติผู้ที่มีผลงานสำคัญทางด้านวัฒนธรรมไปเผยแพร่ ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ เป็นต้น

(๓) กรมวิชาการ

มีหน้าที่ดำเนินการส่งเสริมและประสานงานเกี่ยวกับมาตรฐานคุณภาพการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ในด้านหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน การทดสอบ การประเมินผล การแนะแนว และการวิจัย

กรมวิชาการได้แบ่งส่วนราชการภายในที่เกี่ยวข้องในด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย ได้แก่ กองวิจัยทางการศึกษา ศูนย์แนะแนวการศึกษาและอาชีพ ศูนย์พัฒนาหลักสูตร

สำหรับงานที่เกี่ยวข้องด้านภูมิปัญญา ที่ได้ดำเนินการ คือ

๑) จัดทำแนวทางการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้โรงเรียนและชุมชนเป็นศูนย์กลางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่นักเรียน ด้วยการนำนักเรียนไปศึกษาจากแหล่งความรู้ในชุมชน เน้นการศึกษา วิเคราะห์ ทำความเข้าใจวิถีคิดและแนวความคิดของผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น และเน้นที่กระบวนการเรียนรู้มากกว่าผลสัมฤทธิ์ของการเรียน โดยให้ครูผู้สอนหรือปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ส่วนผู้เรียนเน้นให้ได้ปฏิบัติจริง

๒) การวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเรียนการสอน จากการศึกษาวิจัยในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา พบว่า มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนค่อนข้างน้อย ส่วนข้อมูลที่มี เช่น เรื่องของศิลปะ วัฒนธรรม ได้แก่ เพลงพื้นบ้านกล่อมเด็ก นิทานพื้นบ้าน

-๓๒-

เรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่น ได้แก่ การจักสาน และเทคนิคการทอผ้า เทคนิคการทำเกษตรกรรม เป็นต้น

๓) การสัมมนาการศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์ เป็นการกำหนดแนวทางการนำหลักสูตรไปใช้ให้สอดคล้องกับท้องถิ่น โดยโรงเรียนจะต้องทำใจให้กว้าง และยอมรับฟังความคิดเห็นของชุมชน เพื่อเป็นพื้นฐานในการจัดการศึกษา กิจกรรมที่โรงเรียนมอบหมายให้นักเรียนทำจะต้องสอดคล้องกับแผนการผลิตของชุมชน ผู้ปกครอง ครู และชุมชนจะต้องร่วมมือและประสานกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นภาพของหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นที่ชัดเจนขึ้น ครูผู้สอนต้องมีบทบาทมากขึ้น โดยจะต้องศึกษาค้นคว้าหาความรู้และวิธีสอนใหม่ ๆ ไม่ยึดแต่ตำราเรียนเท่านั้น

(๔) สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มีภารกิจหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา และระดับประถมศึกษาตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๓ และจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นแนวนโยบายการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐบาล จึงได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานไปสู่ความสำเร็จ ด้วยการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนระดับก่อนประถมศึกษาในพื้นที่ที่รับผิดชอบ เพื่อให้เด็กก่อนวัยเรียนได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะในชนบทห่างไกลและชุมชนแออัดในเมืองทุกจังหวัด ให้ได้รับการพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญาตามศักยภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม และมีความพร้อมในการเข้าเรียนระดับประถมศึกษา อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน *

สำหรับการบริหารงาน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้แบ่งส่วนราชการส่วนกลางออกเป็นกอง และสำนักงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในส่วนภูมิภาค มีหน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ทุกจังหวัด และสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ ทุกอำเภอ ทำหน้าที่บริหารจัดการการศึกษาตามนโยบายของรัฐบาล ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในสังกัด นอก

จากการจัดการศึกษาตามนโยบายดังกล่าวแล้ว สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้
ศึกษาวิจัยและทดลองในด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ดังนี้

* สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. นโยบายและมาตรการการประถมศึกษาแห่งชาติ,
๒๕๓๕

-๓๓-

๑) การทดลองนำร่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน มีเนื้อหาหลักสำหรับจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยี เช่น เรื่องที่เกี่ยวกับคติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ ที่เกิดจากการสังสมถ่ายทอดกันมา เรื่องของศิลป วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี เรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่น ที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคสมัย และเรื่องของแนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน อันเป็นความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

๒) การวิจัยจัดตั้งศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน ได้จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขึ้น ๒ คณะ คือ คณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียนและคณะทำงานกลุ่มโรงเรียน คณะกรรมการบริหารประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนกรรมการการศึกษาของแต่ละโรงเรียน ผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และตัวแทนกลุ่มเยาวชนของท้องถิ่น โดยมีหน้าที่หลักในการกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ตลอดทั้งสนับสนุน และให้ความร่วมมือในทุก ๆ ด้าน ส่วนคณะทำงาน ประกอบด้วยบุคคลที่คณะกรรมการบริหารจัดการตั้งขึ้นจากปราชญ์ชาวบ้าน และตัวแทนกลุ่มเยาวชนของท้องถิ่น มีหน้าที่หลักในการนำนโยบายและแนวทางของคณะกรรมการบริหารไปปฏิบัติ ให้ประสบผลสำเร็จ

(๕) กรมการศึกษานอกโรงเรียน

ตามกรอบนโยบายและจุดเน้นการดำเนินงานประจำปี ๒๕๔๐ ได้กำหนดนโยบายไว้ ๕ ข้อ แต่มีข้อที่เกี่ยวข้องในด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ที่สำคัญ คือ การปรับปรุงและขยายรูปแบบการจัดการศึกษานอกโรงเรียนให้หลากหลาย และเหมาะสมกับสภาพพื้นที่และการพัฒนาในอนาคต โดยทบทวน ปรับปรุง และพัฒนารูปแบบและวิธีการให้การศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และองค์กร โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ครอบครัว หน่วยงาน องค์กร และชุมชน ในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนให้บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ตลอดจนการปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาบุคลิกภาพทางประชาธิปไตย

ในการบริหารงานดังกล่าวข้างต้น ได้จัดหน่วยงานเป็นกอง/สถาบัน/ศูนย์ต่าง ๆ ในส่วนกลาง ให้สามารถปฏิบัติงานสนองตอบนโยบาย จุดเน้น และแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกรมการศึกษานอกโรงเรียน เช่น กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน (กพ.) สถาบันส่งเสริมมาตรฐานการศึกษา

นอกโรงเรียน (สมน.) ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมการศึกษาอาชีพ (สช.) เป็นต้น รวมทั้งมีการจัดตั้งศูนย์ประสานการถ่ายทอดวัฒนธรรม เพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการประสานการระดมสรรพกำลังทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และบุคคลในท้องถิ่น ในการนำภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสร้างขึ้นเป็นหลักสูตรเพื่อถ่ายทอดให้แก่ชุมชน ซึ่งเป็นการหาวิธีการเลือกสรรภูมิปัญญาและการสร้างชุดประสบการณ์วิถีชีวิตสัมพันธ์ (Life Experience Based Learning Package) โดยกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหากิจกรรม

-๓๔-

การเรียนการสอนและสื่อการสอน จากประสบการณ์จริงของคนในท้องถิ่น ที่ผ่านการเลือกสรรกลั่นกรองแล้วว่ามีคุณค่าควรแก่การถ่ายทอด

(๖) กรมพลศึกษา

กรมพลศึกษา มีหน้าที่ในการจัดการพลศึกษาของชาติ เพื่อพัฒนาบุคคลให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยมีการจัดตั้งวิทยาลัยพลศึกษาขึ้น เพื่อสร้างบุคลากรผู้นำทางพลศึกษาและการกีฬาของชาติให้เท่าเทียมกับประเทศอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีโครงการสมทบทางวิชาการ เพื่อผลิตบัณฑิตร่วมกับสถาบันราชภัฏสังกัดสำนักงานสภาพัฒนาการสงเคราะห์ โดยมียุทธศาสตร์เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคม ในการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางพลศึกษา การกีฬาและสุขภาพ และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมทางกีฬา ให้การบริการทางด้านวิชาการ ส่งเสริมทำนุบำรุงกีฬาไทย การละเล่นของไทยแต่โบราณ และส่งเสริมกีฬาของท้องถิ่น

กรอบนโยบายและจุดเน้นในการดำเนินงานของกรมพลศึกษา ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐ ได้มีการส่งเสริมการกีฬาระดับชุมชนและหมู่บ้าน โดยจัดหาอุปกรณ์กีฬาและจัดกิจกรรมกีฬาให้ครบทุกหมู่บ้าน จำนวน ๖๖,๒๗๘ หมู่บ้าน เปิดศูนย์อนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปมวยไทยในประเทศเพิ่มขึ้น และเผยแพร่ศิลปมวยไทยที่ถูกต้องไปสู่นานาชาติ

(๗) กรมอาชีวศึกษา

ตามแผนพัฒนาอาชีวศึกษาระยะที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ได้กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนนักศึกษาให้เป็นผู้มีสุนทรีย์ สำนึกในความเป็นไทย ภูมิปัญญาไทย วัฒนธรรมไทย ค่านิยมไทย เข้าใจและสำนึกในการเป็นประชากรโลก สนับสนุนการพัฒนาด้านสุขภาพ การกีฬา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ความเป็นไทย และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการเสริมสร้างให้นักเรียนนักศึกษามีคุณธรรม จริยธรรม สำนึกในความเป็นไทย ภูมิใจในตนเองและวิชาชีพที่เลือกเรียน มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสามารถนำสิ่งเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

โครงการสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องในด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย คือ

๑) โครงการปฏิรูปการศึกษา “เกษตรเพื่อชีวิต” เป็นการจัดการศึกษาวิชาชีพให้แก่บุตรหลานของเกษตรกร ประชาชนชาวชนบท และผู้ปกครองผู้มีรายได้น้อยกว่า ๕๐,๐๐๐ บาท ต่อปี ให้ได้เข้าเรียนวิชาชีพตามหลักสูตร ปวช. เกษตรกรรม ในวิทยาลัยเกษตรกรรมและเทคโนโลยี

-๓๕-

สังกัดกรมอาชีวศึกษาและเลือกเรียนวิชาชีพนอกภาคเกษตรตามความสนใจ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความชำนาญในวิชาชีพที่หลากหลายซึ่งเป็นการพัฒนาคนในภาคการเกษตรและชนบทให้เต็มตามศักยภาพ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

๒) กิจกรรมพัฒนาอาชีพะคัดสรรภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่การถ่ายทอดศิลปะการทอผ้าไหมสู่เยาวชนรุ่นใหม่ เป็นการขยายโอกาสให้แก่กลุ่มเยาวชนสตรีนอกระบบการศึกษา โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิและภูมิปัญญาในท้องถิ่น เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ทางวิชาชีพซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอดเป็นสมบัติทางวัฒนธรรม และเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย รวมทั้งสร้างค่านิยมให้แก่เยาวชน ได้ตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาในท้องถิ่น

(๘) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

มีนโยบายด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ปรากฏในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ ๔ โดยระบุว่าให้ส่งเสริมจริยธรรม คุณธรรมและวินัยของเด็กในวัยเรียน ให้มีความเข้าใจและภูมิใจในศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ ส่วนเรื่องภูมิปัญญานั้น เริ่มปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ และได้ระบุไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ ๗ เป็นต้นมา โดยได้ระบุไว้ในหลักการ ความมุ่งหมาย แนวนโยบาย และแนวทางการจัดการศึกษา ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ด้านการบริหารงาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้ดำเนินการ ดังนี้

๑) การวิจัยเพื่อจัดทำนโยบายส่งเสริมการนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการศึกษา ได้เสนอให้จัดตั้งสภาภูมิปัญญาไทย จัดตั้งสถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย จัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย และจัดตั้งศูนย์ภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้น เพื่อรองรับระบบการศึกษาระดับพื้นฐานของภูมิปัญญาไทย ซึ่งจะเป็นการเชื่อมระบบการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัยเข้าด้วยกัน

๒) การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชนในการจัดการศึกษา จัดทำหนังสือชื่อ “การศึกษาในวิถีชุมชน” ข้อเสนอเชิงนโยบาย ซึ่งเป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาโรงเรียนและชุมชนทั่วประเทศ แล้วจัดสัมมนาและสรุปผลการศึกษาเป็นการเสนอแนะ

มีประเด็นสำคัญ ได้แก่ ชีวิตและชุมชน บทบาทของโรงเรียนและชุมชนในการจัดการศึกษา สถานการณ์ทางการศึกษาของชุมชน และแนวทางการจัดการศึกษาในวิถีของชุมชน *

.....
* สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , การศึกษาในวิถีชุมชน : ข้อเสนอเชิงนโยบาย , ๗๗ หน้า

-๓๖-

๓) **กรณีศึกษาชุมชนภาคใต้ จังหวัดสงขลา** เป็นโครงการวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการศึกษาเพื่อปวงชน กรณีศึกษาชุมชนภาคใต้ โดยได้ศึกษาค้นคว้าหาตัวแบบการเรียนรู้ของชาวบ้าน ที่ชุมชนน้ำขาวใน ต.น้ำขาว อ.จะนะ และชุมชนพ้อแดง ต. กู อ.จะนะ จ.สงขลา ผลจากการศึกษาได้ข้อสรุปเป็นแนวทางดำเนินการด้านต่าง ๆ คือ

- **กระบวนการเรียนรู้** พบว่ากระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านนั้นเป็นผลจากความสัมพันธ์ในแนวราบ

- **กระบวนการคัดเลือกผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา** พบว่าการคัดเลือกผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการชุมชนมีผลต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญา

- **องค์ประกอบของความรู้** พบว่ากระบวนการและเครือข่ายการเรียนรู้ของชาวบ้านในอดีตและปัจจุบันมีการนำประสบการณ์จากที่ต่าง ๆ มาปรับใช้

- **กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา ใช้วิธีการต่างๆ หลายวิธีรวมกัน**

- **เครือข่ายผู้ทรงภูมิปัญญา** ชาวบ้านอาศัยหลักการพึ่งพาอาศัยกันแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยไม่มีข้อจำกัดทางด้านเนื้อหา กิจกรรม พื้นที่ ศาสนา และประเพณี

๔) **กรณีศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้การรักษาพยาบาลพื้นบ้านในภาคเหนือ**

พบว่าในปัจจุบันชุมชนระดับหมู่บ้านในภาคเหนือ มีระบบการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านที่สืบทอดกันมาช้านาน มี “หมอเมือง” เป็นผู้ทำหน้าที่เยียวยารักษา ด้วยการใช้ยาสมุนไพร ฤกษ์ยาม ศาสตร์ การประกอบพิธีกรรมต่างๆ *

๕) **กรณีศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน**

เป็นการกระตุ้นให้ชุมชนมีความคิดที่จะรักษาป่า โดยอาศัยการพูดคุยถึงปัญหาและหาแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างชาวบ้านและกลุ่มผู้นำ เพื่อให้ชุมชนสำนึกถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากจารีตประเพณี บุคคล องค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่า โดยอาศัยทั้งด้านจารีตประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ การดำรงวิถีชีวิตของชุมชน ความรู้เกี่ยวกับด้านการเกษตรผสมผสานอย่างธรรมชาติและวนเกษตร มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรทั้งแนวกว้างและแนวลึก โดยปลูกจิตสำนึกอย่างต่อเนื่องในทุกกระบวนการของวิถีชีวิต ให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงประสานความสัมพันธ์แหล่งความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยมี

ความเชื่อว่าบุคคลมีความถนัด มีประสบการณ์และการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ที่พร้อมจะถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน**

* เครือข่ายการเรียนรู้การรักษายาบาลพื้นบ้าน : ในภาคเหนือ โดย นายธีรพงศ์ คงทอง

** การศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน โดย นางสาวกอบกาญจน์ พจน์ชนะชัย

- ๓๗-

(๕) สถาบันการแพทย์แผนไทย

แผนทศวรรษแห่งการพัฒนาการแพทย์แผนไทย ในช่วงแผนพัฒนาสาธารณสุขแห่งชาติ ฉบับที่ ๗-๘ มีรายละเอียด ดังนี้

๑) รวบรวมองค์ความรู้ พัฒนาวิชาการ การวิจัย และระบบข้อมูลข่าวสาร ความรู้ทางการแพทย์แผนไทย ทั้งจากเอกสารและจากตัวบุคคลทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีการตรวจสอบจัดทำรายการแพทย์แผนไทยให้มีคุณภาพมาตรฐานและเชื่อถือได้ จัดส่งเสริมประสานงานระหว่างหน่วยงานทางวิชาการ ตลอดทั้งการพัฒนาทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน

๒) ผลิตและพัฒนากำลังคนด้านการแพทย์แผนไทย โดยจัดแบ่งประเภทและระดับของบุคลากรการแพทย์แผนไทยให้ชัดเจน กำหนดเกณฑ์มาตรฐานขีดความสามารถขั้นต่ำ เสริมขีดความสามารถด้านวิชาการและการวิจัย ส่งเสริมบทบาทขององค์กร สมาคม หรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งบรรจุเนื้อหาที่เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ดีต่อการแพทย์แผนไทย ลงในหลักสูตรการเรียนการสอนของบุคลากรด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแพทย์และเภสัชกร

๓) พัฒนาโครงสร้างองค์กรด้านการแพทย์แผนไทย ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยส่วนกลางจัดองค์กรออกเป็น ๔ ฝ่าย คือ ฝ่ายควบคุม ฝ่ายนโยบาย ฝ่ายวิชาการและฝ่ายส่งเสริมสนับสนุนการนำไปใช้ประโยชน์

๔) ด้านระบบบริการและการผสมผสานการแพทย์แผนไทย โดยส่งเสริมภาคเอกชนที่ดำเนินงานพัฒนาการแพทย์แผนไทยให้สามารถปฏิบัติงานได้ดียิ่งขึ้น คัดเลือกสถานพยาบาลแผนไทยให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพ จัดระบบการติดตามตรวจสอบการบริการของสถานพยาบาลการแพทย์แผนไทย รวมทั้งส่งเสริมการนำแพทย์แผนไทยไปปฏิบัติงานในสถานบริการสาธารณสุข ของรัฐ

๕) พัฒนาเวชภัณฑ์ยาแผนโบราณ แหล่งวัตถุดิบ สมุนไพร และเทคโนโลยีการแพทย์แผนไทย โดยกำหนดให้มีเกณฑ์มาตรฐานของยาไทยและกรรมวิธีผลิตที่ดี (Good Manufacturing Practice) มีการศึกษาและวิจัยตำรับยาไทย ตลอดจนพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตทั้งรูปแบบในงานสาธารณสุขมูลฐาน และรูปแบบขั้นอุตสาหกรรม

๖) ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากการแพทย์แผนไทย โดยให้มีการพัฒนาการแพทย์แผนไทยควบคู่ไปกับการแพทย์แผนปัจจุบัน

จากการดำเนินงานด้านภูมิปัญญาขององค์กรภาครัฐดังกล่าวข้างต้น มีประเด็นสำคัญที่ได้ดำเนินการแล้ว ซึ่งมีข้อเสนอที่น่าสนใจตรงกันหลายหน่วยงาน สรุปได้ดังนี้

๑) การให้โรงเรียนและชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอน โดยโรงเรียนและชุมชนร่วมประสานงานกัน

๒) ครูและปราชญ์ท้องถิ่นร่วมมือกันจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับเด็ก

- ๓๘ -

๓) เด็ก ครูและผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมมือกันปรับกระบวนการเรียนรู้โดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง

๔) สนับสนุนการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ของชุมชน จากองค์กรภายนอกชุมชน ทั้งภาครัฐ เอกชนและองค์กรอิสระ ทั้งในด้านนโยบาย การประสานงาน การสนับสนุนข้อมูลข่าวสารวิชาการและด้านอื่น ๆ เพื่อให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

๕) การดำเนินงานด้านภูมิปัญญา ทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย ทั้งเครือข่ายระดับบุคคล เครือญาติ ชุมชนและระดับภาค

๖) การดำเนินการด้านภูมิปัญญาในช่วง ๕ ปีที่ผ่านมา มีแนวโน้มยอมรับภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น อีกทั้งมีการกระจายบทบาทการตัดสินใจไปสู่ท้องถิ่นมากขึ้น

๗) มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้ทรงภูมิปัญญาสู่เด็กและเยาวชนในท้องถิ่นต่าง ๆ มากขึ้น โดยโรงเรียนเชิญผู้ทรงภูมิปัญญาเข้าไปถ่ายทอดความรู้ หรือนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ในแหล่งประกอบการของผู้ทรงภูมิปัญญา

๓. การจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยขององค์กรธุรกิจเอกชน

หน่วยงานและองค์กรธุรกิจเอกชนให้ความสนใจในการส่งเสริมงานด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับการเผยแพร่ผลงานของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย และการสนับสนุนชุมชนซึ่งเป็นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพเพื่อพึ่งตนเอง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาที่องค์กรธุรกิจเอกชนได้นำเสนอต่อสาธารณชนนั้นมีความหลากหลายและแตกต่างกันตามลักษณะความสนใจของแต่ละองค์กร ดังต่อไปนี้

๑) **ธนาคารไทยพาณิชย์** จัดโครงการสารคดีทางวัฒนธรรมในรายการ “ภูมิปัญญาไทย” เผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง ๕ อ.ส.ม.ท. และกำลังอยู่ในระหว่างจัดทำสารานุกรมไทย เพื่อเผยแพร่ในระยะยาว

๒) **ธนาคารสตรีนคร** จัดโครงการสารคดีทางศิลปวัฒนธรรมในรายการ “ตามรอยไทย” เผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง ๕ อ.ส.ม.ท.

๓) **ธนาคารกสิกรไทย** ดำเนินโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์” โดยมุ่งให้การศึกษาเป็นกระบวนการตลอดชีวิตที่ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงกิจกรรมการศึกษาและการฝึกอบรมในทุกช่วงเวลาของชีวิต นอกจากนี้ยังได้จัดพิมพ์หนังสือ “ความฝันของแผ่นดิน” ออกเผยแพร่อย่างกว้างขวาง

-๓๕-

๔) **บริษัท บางจากปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน)** สนับสนุนให้ชุมชนได้มีบทบาทในการจัดการในเชิงธุรกิจชุมชนในรูปแบบสหกรณ์ ซึ่งด้านหนึ่งเป็นการส่งเสริมธุรกิจ ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ทางด้านการจัดการและธุรกิจชุมชน

๕) **นิคมศิลปวัฒนธรรม** มีบทบาทยาวนานในการค้นคว้า จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยน และเผยแพร่งานทางด้านศิลปวัฒนธรรมในสังคมไทย

๖) **บริษัท แพนไบโอเทค จำกัด** เป็นบริษัทในเครือบริษัทสหพัฒน์ปิบูล จำกัด ได้ดำเนินการส่งเสริมงานด้านธุรกิจ-อุตสาหกรรมชุมชน โดยกิจกรรมหลักที่ดำเนินงานคือ สนับสนุนให้ชุมชนดำเนินการด้านโรงงานผลิตรองเท้า โรงงานแปรรูปผลผลิตด้านการเกษตร และการส่งเสริมด้านการตลาดให้กับชุมชน

๗) **มูลนิธิพัฒนาชีวิตและสังคม** เป็นองค์กรที่สนับสนุนการก่อตั้งโดยกลุ่มธุรกิจเครือเจริญโภคภัณฑ์ ดำเนินกิจกรรมด้านการส่งเสริมชุมชนให้ดำเนินการด้านเกษตรธรรมชาติ สนับสนุนการเผยแพร่ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ผ่านรายการสารคดีทางโทรทัศน์ เช่น รายการดินดำน้ำชุ่ม เป็นต้น*

นอกจากนี้ยังมีองค์กรธุรกิจเอกชนอื่นๆ ที่ได้มีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนภูมิปัญญาไทยอย่างต่อเนื่อง เช่น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย บริษัทเอสโซ่ จำกัด สมาคมธนาคารไทย สภาหอการค้าไทย สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย เป็นต้น

๔. การจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยขององค์กรสาธารณประโยชน์เอกชน

องค์กรสาธารณประโยชน์เอกชนในสังคมไทย ได้ดำเนินงานด้านภูมิปัญญาไทยผ่านกระบวนการเรียนรู้ขององค์กรเอง แบ่งออกเป็น ๔ ยุค ดังนี้

ยุคที่ ๑ การสงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือเพื่อแก้ไขปัญหาคความขาดแคลนอันมีสาเหตุจากภัยพิบัติต่าง ๆ และความล้มเหลวของการผลิต โดยมีบุคคลรายคน และรายครอบครัว เป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก

* สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การวิจัยการนำภูมิปัญญามาใช้ในการจัดการศึกษา, ๒๕๔๐

- ๔๐ -

ยุคที่ ๒ การพัฒนาชุมชน จัดทำโครงการโดยเน้นการจัดตั้งกลุ่มดำเนินกิจกรรมในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านร่วมมือกันแก้ปัญหา โดยเน้นการปฏิบัติ และมีการกำหนดระยะเวลาการทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขจุดอ่อนของการสงเคราะห์ที่ก่อให้เกิดความเฉื่อยในหมู่บ้าน

ยุคที่ ๓ การสร้างเครือข่ายชาวบ้าน โดยการเชื่อมโยงองค์กรชุมชนของชาวบ้านองค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วจำนวนมากทั่วประเทศ ให้เข้าเป็นกลุ่มหรือพวกเดียวกัน หรือเรียกว่าเป็นเครือข่ายเดียวกัน มีทั้งเครือข่ายระดับท้องถิ่นในจังหวัดเดียวกัน เครือข่ายระดับภาค เครือข่ายระดับประเทศหรือระดับชาติ และเครือข่ายข้ามชาติเป็นนานาชาติก็มี การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของชาวบ้านดังกล่าวดำเนินไปในหลายลักษณะ ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน ทั้งตามเนื้อหากิจกรรมเดียวกันและเนื้อหาแตกต่างกัน เหตุเพราะภาคการเกษตรหรือชนบทสัมพันธ์กับภาคการผลิตอื่น ๆ และระบบตลาดที่กว้างขึ้นจนถึงตลาดโลก และการพัฒนากระแสหลักส่งผลกระทบต่อครอบคลุมไปทั่วพื้นที่ชนบทนับตั้งแต่ยุคทศวรรษแห่งการพัฒนาชนบทเป็นต้นมา

ยุคที่ ๔ การวิจัยและพัฒนา พบว่า ชาวบ้านมีความรู้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาตัวเองที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” การพัฒนาจึงต้องเน้นการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับระดับนโยบายมากขึ้น เช่น กรณีการปิดป่าชุมชน โรงงานแปรรูปยางพาราของรัฐ ระบบโควตาการค้ามันสำปะหลัง การกำหนดเขตเศรษฐกิจ การปฏิรูประบบการศึกษา เป็นต้น *

๕. การจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยขององค์กรชุมชนและผู้ทรงภูมิปัญญา

ระบบภูมิปัญญา

ระบบที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันอย่างเป็นกระบวนการ เรียกว่า “แนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของชุมชน” หรือ “ชุมชนยั่งยืน” (Sustainable Community) ประกอบด้วย

๑) ระบบคุณค่า เน้น “คน” และ “การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน” เป็นเป้าหมายสำคัญ โดยจะเน้นการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน (สังคมหรือชุมชน)คนกับธรรมชาติ (การผลิต การจัดการทรัพยากรและการเลือกใช้เทคโนโลยี) และคนกับคุณธรรมเป็นหลัก (กายและจิต) ดังนั้น

* สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การวิจัยการนำภูมิปัญญามาใช้ในการจัดการศึกษา ๒๕๔๐, หน้า ๑๑๖

- ๔๑ -

ระบบคุณค่าจึงปรากฏอยู่ในกฎระเบียบต่าง ๆ ของสังคม ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และกระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ของชุมชน

๒) ระบบการเรียนรู้ มี “ภูมิปัญญา” เป็นแกนกลาง เชื่อมร้อยความรู้ทุกส่วนเข้าด้วยกันเป็นองค์ความรู้ใหม่ of ชุมชนไทย รวมทั้งเชื่อมความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนเข้ากับความรู้สากล

๓) ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน คือ การเกษตรที่คำนึงถึงวงจรความอุดมสมบูรณ์โดยธรรมชาติ หลีกเลี่ยงเทคนิคหรือวิธีการทางการเกษตรที่ส่งผลกระทบต่อวิถีธรรมชาติ มีเป้าหมายเพื่อการบริโภค และมีส่วนเกินเพื่อการแบ่งปันและแลกเปลี่ยน ทั้งผ่านระบบการแลกเปลี่ยนแบบวัฒนธรรมชุมชนและแบบใหม่

๔) ระบบทุนชุมชน คือระบบการสะสมทุนของชุมชน ที่มีรูปแบบและวิธีการทางวัฒนธรรมเป็นแบบอย่างทั้งในด้านการระดม การบริหารจัดการ หลักเกณฑ์และกฎระเบียบต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ของสมาชิกในชุมชนเป็นหลัก รากฐานความคิดจึงแตกต่างจากการสะสมทุนของระบบทุนนิยม

๕) ระบบธุรกิจชุมชน คือการจัดการด้านการตลาดเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตของตนเอง เพื่อลดต้นทุนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ชุมชนผลิตเองไม่ได้ ตลอดจนแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชนต่อชุมชน และระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค

๖) ระบบอุตสาหกรรมชุมชน มี ๓ แบบ คือ อุตสาหกรรมชุมชนแปรรูปผลผลิต อุตสาหกรรมชุมชนผลิตผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรในท้องถิ่น และอุตสาหกรรมชุมชนที่นำวัตถุดิบจากภายนอกมาผลิตเพื่อตอบสนองการบริโภคและใช้สอยในชุมชน

๗) ระบบสิ่งแวดล้อม ระบบสิ่งแวดล้อมของชุมชนครอบคลุมถึง สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อวิถีชีวิต ซึ่งหมายถึง ดิน น้ำ ป่า อากาศ การจัดการทางกายภาพของชุมชน เช่น ถนนหนทาง แหล่งศูนย์กลางชุมชน เป็นต้น รวมทั้งสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตของชีวิต

๘) ระบบสวัสดิการชุมชน ชุมชนดำเนินการจัดตั้งเอง โดยมีกองทุนที่เกิดจากการนำผลกำไรของกองทุนชุมชนต่าง ๆ มาจัดสรรเป็นค่ารักษาพยาบาล ค่าทำศพ บำนาญ ฯลฯ เป้าหมายที่สำคัญของระบบสวัสดิการชุมชน คือ การสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตร่วมกัน หลักประกันที่ว่านี้อาจรวมถึง การช่วยเหลือให้ผู้ไม่มีที่ดินทำกินมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองด้วย

- ๔๒ -

๙) ระบบการรักษาสุขภาพของชุมชน ตั้งอยู่บนฐานของความรู้ด้านการแพทย์ที่เรียกรวม ๆ ว่าแผนไทย ซึ่งไม่ได้เน้นที่การรักษา แต่เน้นการดูแลสุขภาพ และเชื่อมโยงตั้งแต่ภาวะร่างกายของคน(ธาตุ)ฤดูกาล อาหาร และยาสมุนไพร รวมทั้งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน และระบบการรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน

๑๐) ระบบการจัดการของชุมชน ชุมชนจะต้องมีการจัดการร่วม เพื่อให้อยู่ในทิศทางเดียวกัน ระบบการจัดการชุมชนนี้หมายถึงระบบแม่ทั้ง ๕ ระบบที่ทำให้องค์กรชุมชน(ใหม่)ที่เกิดขึ้น พัฒนาภาวะความเป็นสถาบันทางสังคมที่สมาชิกในชุมชนพึ่งพาได้ ทดแทนบทบาทของสถาบันหมู่บ้าน(เดิม)ที่อ่อนตัวลง ชุมชนหนึ่ง ๆ อาจจะไม่สามารถพัฒนาทั้ง ๑๐ ระบบขึ้นภายในชุมชนแต่ชุมชนสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยกันขึ้นมาทดแทนได้

กระบวนการของผู้ทรงภูมิปัญญา

ผู้ทรงภูมิปัญญาแต่ละท่านได้ผ่านกระบวนการต่าง ๆ มากมาย และมีลักษณะที่หลากหลาย ซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑) กระบวนการเรียนรู้ของผู้ทรงภูมิปัญญา

- เรียนรู้จากญาติผู้ใหญ่ พ่อแม่ ครอบครัว และผู้มีบุญคุณ บางคนเข้าวัดฟังธรรม บางคนเข้าป่าเรียนรู้จากธรรมชาติ

- เรียนรู้จากสภาพธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชน ตลอดจนการดำเนินชีวิตในชุมชน

เกี่ยวข้อง

- ศึกษาจากสถาบันการศึกษา ทั้งวัด โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่
- เรียนรู้จากกิจกรรมต่าง ๆ ที่สถาบันการศึกษาและสถาบันอื่นๆ จัดขึ้น
- เรียนรู้จากตำราของผู้ทรงภูมิปัญญาทั้งเก่าและใหม่ ซึ่งเป็นการเรียนรู้โดยตรง
- เรียนรู้จากการฝึกฝนอบรมจากองค์กรทั้งรัฐและเอกชน
- เรียนรู้จากการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่
- เรียนรู้จากการสัมผัส สัมพันธ์กับคนในชุมชน และสภาพแวดล้อมในพื้นที่

ปฏิบัติงาน

- ๔๓ -

- เรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติจริง
- เรียนรู้จากเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ทรงภูมิปัญญาชาวบ้าน นักพัฒนา
ผู้สนใจ ทั้งในระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด ในประเทศและต่างประเทศ
- สำนึกจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในแนวทางการ
พัฒนาต่าง ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ สืบทอด และนำภูมิปัญญาที่ตนเองมีอยู่เข้ามานำการพัฒนาและการ
ใช้ชีวิต

๒) วิธีการทำงานของผู้ทรงภูมิปัญญา

- ศึกษา รวบรวม วิเคราะห์และสังเคราะห์ขึ้นจากความรู้ ข้อมูลและตำราแล้วสร้าง
ฐานความรู้ในการค้นคว้าและทดลองปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง
- กิจกรรมค่ายเพื่อการศึกษาเรียนรู้ ซึ่งเป็นการศึกษาโดยตรง
- กิจกรรมรณรงค์ กระตุ้นให้คนและสังคมให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทย และ
เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ ถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนกัน
- ปฏิบัติ ทดลอง ผลิตและประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ จากฐานความรู้ที่อยู่แต่เดิม
- สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีทุกระดับ
- การประสานความร่วมมือกับบุคคล องค์กร และหน่วยงาน

๓) กระบวนการการถ่ายทอดความรู้ของผู้ทรงปัญญา

- จัดประสบการณ์ตรงในรูปแบบต่าง ๆ ให้กับผู้ที่มารับการถ่ายทอด ให้เกิดการปฏิบัติจริงโดยเฉพาะเด็ก

- เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบันและองค์กรต่าง ๆ จัดขึ้น

- ถ่ายทอดผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น
- จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งเชื่อมโยงเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน หรือในบางพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะ

- สร้างบุคคล และกลุ่มตัวแทนสืบทอด เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มเด็กชกถิ่น เป็นต้น
- สร้างสถาบันการเรียนรู้ในชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ อาจจะเรียกว่า กลุ่ม ชมรม สมาคม มหาวิทยาลัยชาวบ้าน เป็นต้น

- ๔๔ -

- สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในระดับต่าง ๆ มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ ทรัพยากรและผลผลิต เพื่อให้กระบวนการทางปัญญาเกิดขึ้นและมีพลังเคลื่อนไหวได้จริง

๔) ปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้และถ่ายทอดของผู้ทรงภูมิปัญญา

ปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้ภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย เนื่องมาจาก

๑) เอกสารตำราที่บันทึกข้อมูลไว้ชำรุดและสูญหายไปมาก อีกทั้งในอดีตไม่ค่อยนิยมจดบันทึกภูมิปัญญาไว้ จึงทำให้สูญหายไปพร้อมกับตัวบุคคล

๒) ขาดความรู้ด้านภาษาที่ใช้สื่อสารและทำความเข้าใจ เพราะวิธีคิดและวิธีการเรียนรู้ภูมิปัญญาในอดีตและปัจจุบันไม่เหมือนกัน จึงยากที่จะเข้าใจได้ง่าย

๓) การหวงแหนวิชาของผู้ทรงภูมิปัญญา ทั้งที่มีเหตุผลมาจากความเชื่อ ข้อห้ามต่าง ๆ และผลประโยชน์

๔) ชื่อสมุนไพรในแต่ละท้องถิ่นต่างกัน ไม่สะดวกในการสืบค้น รวมทั้งแหล่งสมุนไพรถูกทำลาย

๕) ขาดผู้ร่วมมือจากสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น โบราณคดี แพทย์แผนใหม่ ฯลฯ ที่จำเป็นต้องสังเคราะห์ความรู้เหล่านี้เข้ามา ทำให้การเรียนรู้ภูมิปัญญาเก่า ๆ ไม่ราบรื่นเท่าที่ควร

- ปัญหาการถ่ายทอดความรู้ คือ

๑) ขาดความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพราะมีแนวคิดและวิธีการดำเนินงานต่างกัน

๒) ขาดหน่วยงานหรือสถาบันกลางในการประสานงานระหว่างผู้ใฝ่ใจเรียนรู้กับผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

๓) องค์กรชาวบ้านไม่ได้รับการยอมรับจากทางราชการ

๔) สังคมชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และบริโภคนิยม ทำให้ขาดแนวทางความเชื่อมั่นในการพึ่งตนเอง โดยเฉพาะการคิดถึงมูลค่ามากกว่าคุณค่า

๕) ผู้ทรงภูมิปัญญาไม่มีเวลาดำเนินการถ่ายทอดภูมิปัญญาของตน เนื่องจากต้องทำงานประกอบอาชีพเป็นประจำ

๖) ขาดเครื่องมือในการถ่ายทอดภูมิปัญญา

๗) ระบบการศึกษาของรัฐไม่เท่าทันสถานการณ์ทางสังคม และไม่เอื้ออำนวยต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญา ทั้งในด้านวิธีคิด วิธีเรียนรู้และการถ่ายทอด

- ๔๕ -

๘) สื่อมวลชนทั้งของรัฐและเอกชนขาดความรู้ความเข้าใจ และไม่สนใจเผยแพร่ภูมิปัญญาไทย

โดยสรุปพบว่า การดำเนินงานของผู้ทรงภูมิปัญญาและองค์กรชุมชน มี ๒ แนวทางที่สำคัญ คือ

๑) การดำเนินงานของผู้ทรงภูมิปัญญาโดยลำพัง เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ตรงจากผู้ทรงภูมิปัญญา ไปสู่คนอื่น ๆ ในชุมชนเดียวกัน และต่างชุมชน

๒) การพัฒนาระบบการถ่ายทอดการเรียนรู้ในหลายชุมชน มีการพัฒนาไปถึงขั้นมีกลุ่มหรือมีองค์กรของชุมชนที่เข้มแข็ง

ข้อเสนอแนะระดับนโยบายเกี่ยวกับผู้ทรงภูมิปัญญาและองค์กรชุมชน มีดังนี้

๑) ต้องรวบรวม ศึกษาและเก็บรักษาภูมิปัญญาที่เหลืออยู่อย่างเร่งด่วน

๒) สนับสนุนการจัดระบบความรู้ ระบบสารสนเทศ ของผู้ทรงภูมิปัญญาและจัดตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่ประสานงาน รวมทั้งการผลิตสื่อ การเผยแพร่ และการใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่

๓) สนับสนุนให้ชาวบ้านและชุมชน เป็นศูนย์กลางด้านการศึกษา การเก็บรักษา การใช้ การถ่ายทอด และการจัดการกับงานด้านภูมิปัญญาด้วยตนเอง เช่น ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร แพทย์พื้นบ้าน เรื่องพันธุกรรมที่สูญหายไป เพราะปัจจุบันชาวบ้านมีสิทธิ์น้อยมากในการเข้าไปจัดการเรื่องเหล่านี้

๔) สนับสนุนให้ผู้ทรงภูมิปัญญาถ่ายทอดไปสู่คนใกล้ชิด บุตรหลาน รวมทั้งนักวิชาการที่มีเวลาเรียนรู้วิถีชีวิตและองค์ความรู้

๕) หน่วยงานและสถาบันต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชนมีทางเลือกของตนเอง เช่น ด้านการดูแลสุขภาพ การศึกษา และการจัดการทรัพยากร ฯลฯ

๖) ปรับปรุงระบบการศึกษาให้เอื้อต่อวิถีชีวิตของชุมชน ทั้งในส่วนของสถาบันการศึกษา ชุมชน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา

๗) ปลูกฝังแนวคิดให้กับเด็กและเยาวชน ให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญา

๘) สร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนทั่วประเทศ โดยการรับรองสิทธิในการรวมกลุ่มของคนในชุมชน ตลอดจนสนับสนุนให้กลุ่มและองค์กรเป็นเครื่องมือส่งเสริมวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของคนทุกกลุ่มในชุมชน

๙) รณรงค์ประชาสัมพันธ์ ให้คนในชุมชนมีความเข้าใจในคุณค่า และประยุกต์ภูมิปัญญามาใช้ในการดำเนินชีวิต

- ๔๖ -

๑๐) สนับสนุนเครือข่ายระหว่างผู้ทรงภูมิปัญญา บุคคล องค์กรต่าง ๆ เพื่อสร้างความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกัน

๑๑) ยกย่องให้เกียรติ จัดสวัสดิการ และเครื่องมือ ให้แก่ผู้ทรงภูมิปัญญา ได้ทำงานเต็มตามศักยภาพ

๖. ปัญหา อุปสรรคและแนวทางดำเนินงานด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย

ปัญหาและอุปสรรค

จากการประชุมสัมมนาเรื่อง บทบาทของศิลปินต่อศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม* เมื่อวันที่ ๑๖-๑๗ พฤษภาคม ๒๕๓๕ ณ อาคารรัฐสภา โดยคณะกรรมการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมสภาผู้แทนราษฎร พบว่าปัญหาและอุปสรรคด้านศิลปะและวัฒนธรรม มีดังนี้

๑) การพัฒนาประเทศที่มุ่งพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้ขาดความสมดุลในการพัฒนาด้านศิลปะและวัฒนธรรมไทย

๒) ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดความสนใจ ตลอดจนขาดจิตสำนึกต่อศิลปะและวัฒนธรรมไทยจนละเลยและถูกลืม มิได้นำไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน เนื่องจากการหลงไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก

๓) สภาพของสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ไม่สอดคล้องกับสังคมไทย ทำให้การดำรงชีพของประชาชนเปลี่ยนไป ไม่มีเวลาที่จะชื่นชม ศึกษาและทำกิจกรรมทางด้านศิลปะ และวัฒนธรรมไทย

๔) การขาดองค์กร และงบประมาณ ตลอดจนมาตรการต่าง ๆ ทางกฎหมายที่จะรับผิดชอบการดำเนินงานด้านศิลปะและวัฒนธรรมไทยอย่างมีเอกภาพและเพียงพอ

๕) ระบบราชการและหน่วยงานภาครัฐ ไม่สามารถดำเนินงานด้านนโยบาย หรือการปฏิบัติที่สนองต่อการพัฒนาด้านศิลปะและวัฒนธรรมไทย

๖) การขาดอิสระในการนำเสนอข่าวสารและข้อมูลขององค์กรด้านสื่อมวลชน ซึ่งถูกเบี่ยงเบนประเด็นไป สื่อต่าง ๆ จึงกลายเป็นเครื่องมือทางการค้า ทำให้ไม่สามารถเผยแพร่ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมไทยเท่าที่ควร

* คณะกรรมการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมสภาผู้แทนราษฎร, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ทิศทางศิลปะและวัฒนธรรมไทยในกระแสการพัฒนา, กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์สุจิตตออฟเซท, ๒๕๓๖

-๔๗-

๓) ระบบการศึกษายังไม่บรรจุหลักสูตรการเรียนการสอนเรื่องคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมไทยอย่างครอบคลุมและมีเอกภาพที่ชัดเจน

๔) บุคลากรที่มีความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมไทย ไม่มีโอกาสเผยแพร่ความรู้และแสดงผลงานอย่างเพียงพอ

๕) องค์กรภาคเอกชนและองค์กรอื่น ๆ ที่สนับสนุนกิจกรรมด้านศิลปะและวัฒนธรรมไทย มีบทบาทและจำนวนน้อยมาก

แนวทางการดำเนินงาน

๑) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการรวมตัวจัดตั้งองค์กรของชุมชนและองค์กรอื่น ๆ ให้มีบทบาทและมีพลังในการแก้ปัญหา รวมทั้งดูแลการดำเนินงานด้านศิลปะและวัฒนธรรมไทยอย่างแพร่หลายและกว้างขวาง

๒) รัฐต้องกำหนดนโยบาย มาตรการทางกฎหมายเพื่อพัฒนาศิลปะและวัฒนธรรมไทยควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจอย่างสมดุล

๓) บรรจุหลักสูตรการเรียนการสอน เรื่องคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมไทยในหลักสูตรการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัย

๔) ให้มีหน่วยงานอิสระหรือองค์กรอิสระ ทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย วางแผน ประสานงานและดำเนินการอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาศิลปะและวัฒนธรรมไทย

๕) รัฐควรส่งเสริม สนับสนุนบุคลากรด้านสื่อมวลชนให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีจิตสำนึกที่ดีและห่วงใยในศิลปะและวัฒนธรรมไทย

๖) ปรับปรุง แก้ไขกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับทางราชการ และสนับสนุนงบประมาณ ในการดำเนินงานด้านศิลปะและวัฒนธรรมไทยอย่างเหมาะสม

๗. สรุปวิเคราะห์และอภิปรายผลการจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ในประเทศไทย

จากการศึกษาการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ในประเทศไทย พบว่าปัญหาหลักในการจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย สรุปได้ดังนี้

๑) กฎหมายและนโยบาย

การดำเนินงานในการจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนแต่ละหน่วยงานยังขาดความเป็นเอกภาพในการดำเนินงาน ทั้งนี้จะเห็นได้จากการมีกฎหมาย ระเบียบ กฎกระทรวง และนโยบายเป็นของตนเอง ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างเป็น

- ๔๘ -

เอกเทศ ไม่เอื้อต่อการดำเนินงาน ขาดความเป็นเอกภาพ ขาดการประสานเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เช่น กรมวิชาการ มีหน้าที่จัดทำหลักสูตรการศึกษา ซึ่งเนื้อหาส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของศิลปะวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ในขณะที่กรมต่าง ๆ ที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา เช่น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สำนักงานสถาบันราชภัฏ กรมสามัญศึกษา และกรมอาชีวศึกษา เป็นต้น ต่างก็จัดการเรียนการสอนตามภารกิจหน้าที่ของแต่ละกรม การเรียนการสอนในเนื้อหาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาค่อนข้างน้อยและระบุไม่ชัดเจน ในทำนองเดียวกันการดำเนินงานในด้านนี้ของภาคเอกชนก็มีทิศทางการทำงานขึ้นอยู่กับแผนขององค์กรนั้น ๆ ขาดการเชื่อมโยงและร่วมมือกันดำเนินการอย่างเป็นเอกภาพ

ในส่วนของกรมศิลปากรและสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ก็ยังไม่สามารถดำเนินการประสานงานและเชื่อมโยงศักยภาพการดำเนินงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้อย่างจริงจัง แม้ว่าจะมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงก็ตาม การดำเนินงานในด้านนี้จึงขาดพลังและขาดประสิทธิภาพ เพราะฉะนั้นจึงเห็นควรตราเป็นสารบัญญัติในด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยขึ้น บรรจุไว้ในกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาของชาติ อีกทั้งรัฐบาลควรกำหนดทิศทางและนโยบายให้เกิดการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม ให้เหมาะสมกับยุคสมัยและสามารถเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ทั้งนี้ควรให้มีองค์กรด้านภูมิปัญญาไทยเรียกว่า **สภาภูมิปัญญาไทย** ทำหน้าที่เสนอแนะนโยบายและแนวทางการ

ดำเนินงานด้านภูมิปัญญาไทยต่อคณะรัฐมนตรี ตลอดจนเป็นผู้กำหนดแผน พิจารณางบประมาณ สนับสนุนการดำเนินงานด้านภูมิปัญญาไทย กำกับ ติดตาม ประเมินผลและรายงานผลการจัดการศึกษา ด้านภูมิปัญญาไทยต่อคณะรัฐมนตรี

๒) การบริหารงาน

ในการบริหารงาน หน่วยงานทั้งราชการและเอกชนที่จัดการศึกษาและกิจกรรมด้าน ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยต่างมีอิสระในการดำเนินงาน ทั้งนี้แต่ละหน่วยงานต่างก็กำหนดหน่วยงานที่ทำงานทางด้านนี้โดยตรงทั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคเป็นของตัวเอง สำหรับการดำเนินงานด้าน ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย มีการดำเนินงานทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและตาม อัยาศัย ซึ่งการดำเนินงานในระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียนดำเนินการผ่านหลักสูตรการศึกษา ซึ่งแต่ละหน่วยงานต่างรับผิดชอบในระบบใดระบบหนึ่ง ส่วนการจัดการศึกษาตามอัยาศัยจะดำเนินการ โดยผู้ทรงภูมิปัญญาที่อยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยลำพังตามจิตสำนึกที่มีต่อชุมชนนั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าการ ดำเนินงานดังกล่าวเป็นการศึกษาเรียนรู้แบบแยกส่วนออกจากกันไม่เป็นองค์รวม ซึ่งไม่สามารถถ่ายทอด ความรู้ผ่านการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัยาศัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งยังไม่มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ด้านการประสานงานและเชื่อมโยงกันทั้งหมดอย่างเป็น ระบบ ซึ่งจำเป็นจะต้องดำเนินการโดยเร่งด่วน และเพื่อให้การดำเนินงานด้านภูมิปัญญาไทยดำเนินไป อย่างมีประสิทธิภาพโดยเร็ว จึงเห็นควรจัดตั้งสถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย

-๔๘-

โดยมีฐานะเป็นองค์กรอิสระ เพื่อทำหน้าที่ทั้งในการเสอนนโยบาย เป็นศูนย์ประสานงานกลาง เชื่อม โยงการดำเนินงานด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยอย่างมีเอกภาพ และมีประสิทธิภาพ

๓) องค์ความรู้

การศึกษาองค์ความรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ส่วนใหญ่พบว่าเป็นเพียงการรวบรวมในระดับข้อมูลเท่านั้น มิได้สังเคราะห์ให้เป็นองค์ความรู้เพื่อการศึกษาถ่ายทอด ความ สนใจส่วนใหญ่จึงเห็นว่ามรดกภูมิปัญญาของชาติเป็นเพียงมูลค่าตามราคาของสิ่งที่จะนำมาใช้สร้างงาน ได้เท่านั้น ส่วนพิธีกรรม ประเพณี ความคิด และความเชื่อที่มีคุณค่าด้านภูมิปัญญาไทย ถูกมองเป็นเพียง ของโบราณที่ใช้การไม่ได้

สำหรับการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาไทยเพื่อรับใช้สังคมสมัยใหม่ในยุคปัจจุบัน บนฐานศิลปะ วัฒนธรรมไทยในยุคปัจจุบันนั้นกระทำได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากได้ขาดช่วงการสืบทอด ภูมิปัญญา ตั้งแต่ประเทศไทยรับภูมิปัญญาสากลเข้ามาเป็นกระแสหลักในการเรียนรู้ในระบบการศึกษา ดังนั้นภูมิปัญญาไทยโดยเฉพาะในส่วนของการศึกษาพื้นบ้าน ได้ถูกตัดออกจากการศึกษาเรียนรู้ในวิถี ชุมชนจนเกือบจะหมดสิ้นแล้ว แม้ปัจจุบันได้มีความพยายามสืบค้น พัฒนาและถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย เป็นอย่างมากแล้วก็ตาม ภูมิปัญญาไทยก็ยังไม่สามารถฟื้นฟูกลับคืนมาให้สืบทอดได้อย่างทัดเทียมกับภูมิ ปัญญาสากลแต่ประการใด ทั้งนี้เนื่องจากภูมิปัญญาทั้งภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญานิรนามและภูมิ

ปัญญาไทยได้สูญหายไปแล้วจำนวนมาก ส่วนที่เหลือในขณะนี้ก็อยู่ในภาวะที่เสี่ยงกับการสูญหายทั้งจากอายุขัยของผู้ทรงภูมิปัญญาที่สืบทอด และทั้งจากกระแสของการพัฒนาสากลนิยมในยุคปัจจุบัน ซึ่งขณะนี้ยังคงเหลือภูมิปัญญาไทยอยู่บ้างในชุมชนชนบท ที่มีผู้ทรงภูมิปัญญาดำเนินการสืบทอดสู่ลูกหลานในชุมชนเท่านั้น ดังนั้นเพื่อเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน ประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ จึงควรมีสิทธิได้รับการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในฐานะผู้เป็นเจ้าของในท้องถิ่นนั้นด้วย

ด้วยเหตุนี้จึงควรส่งเสริม สนับสนุนยกย่องและเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาให้เป็นครูภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่สามารถดำเนินกิจกรรมการถ่ายทอด จัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยอย่างต่อเนื่อง โดยตั้งศูนย์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในชุมชนขึ้น เพื่อให้ผู้ทรงภูมิปัญญาหรือครูภูมิปัญญาไทยได้ใช้เป็นแหล่งฟื้นฟู พัฒนา จัดการศึกษาและถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้ไปสู่สมาชิกของชุมชนและ เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย อีกทั้งเชื่อมโยงกับการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดระบบผู้ทรงภูมิปัญญาของ UNESCO และแหล่งหรือศูนย์ดังกล่าวก็จะเป็นแหล่งเรียนรู้ หรือศูนย์เรียนรู้ของชุมชน รวมทั้งเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าเรียนรู้ของนักวิชาการต่าง ๆ ที่ต้องการศึกษาและนำเนื้อหาและเทคนิควิธีการด้านภูมิปัญญาไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่อื่น ๆ หรือกรณีอื่นๆ ต่อไป อันเป็น

- ๕๐ -

การสร้างองค์ความรู้ใหม่บนฐานความรู้ภูมิปัญญาเดิมของไทยและสอดคล้องกับภูมิปัญญาสากลในยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้แนวคิดการศึกษาพื้นบ้านแบบแอฟริกาตะวันออก ซึ่งได้จัดหลักสูตรการศึกษาในวิถีชุมชน เป็นการจัดการศึกษาแบบองค์รวมตลอดชีวิต โดยยึดหลัก การศึกษาคือชีวิต และชีวิตคือการศึกษา ถือว่าสอดคล้องกับระบบภูมิปัญญาและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของ ผู้ทรงภูมิปัญญาและครูภูมิปัญญาไทย ดังกล่าวมาแล้วอย่างยิ่ง เพียงแต่ในประเทศไทยยังขาดการส่งเสริมและสนับสนุนผู้ทรงภูมิปัญญาอย่างจริงจังเท่านั้น ดังนั้นจึงสมควรสนับสนุนให้จัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีตขนบธรรมเนียมประเพณีและภูมิปัญญาไทยเข้าสู่ระบบการศึกษาทั้ง ๓ ระบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย และทุกระดับการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นและความเป็นไทย โดยรัฐต้องให้การส่งเสริมโดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนบำรุงการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในท้องถิ่นนั้นด้วย

๔) บทประมาณ

เนื่องจากงานด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยกระจายความรับผิดชอบอยู่ตามหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ งานด้านศิลปะ มีกรมศิลปากรรับผิดชอบ งานด้านวัฒนธรรมมีสำนักงานคณะ

กรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติรับผิดชอบ และงานด้านภูมิปัญญาไทยมีหลายหน่วยงานรับผิดชอบ เช่น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กรมวิชาการ กรมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นต้น แต่เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าแต่ละหน่วยงานต่างมีแผน โครงการและงบประมาณในการดำเนินงานข้างต้นค่อนข้างต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับโครงการและงบประมาณในภาพรวมของประเทศ อีกทั้งยังไม่พบว่ามีกองทุนที่สนับสนุนงานทางด้านภูมิปัญญาโดยเฉพาะ ทำให้การดำเนินงานขาดประสิทธิภาพ

การแก้ไขปัญหาในเรื่องนี้นอกจากมีกฎหมาย นโยบายและหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรงด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาแล้ว ควรมีการจัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย ขึ้น โดยรัฐสนับสนุนเงินกองทุนในระยะเริ่มต้นส่วนหนึ่ง แล้วระดมทุนเพิ่มเติมจากองค์กรความร่วมมือที่เป็นเครือข่ายการดำเนินงานและองค์กรอื่นที่ดำเนินงานทางด้านนี้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานทางการศึกษา ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยต่อไป

บทที่ ๔

วิสัยทัศน์และสาระบัญญัติ

จากการศึกษาและวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น เพื่อให้การศึกษาด้าน ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยได้รับการถ่ายทอดเข้าสู่ระบบการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและตามอัธยาศัย จำเป็นที่จะต้องสร้างเอกภาพทางนโยบาย และมีกระบวนการจัดการอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับธรรมชาติของงาน รวมทั้งจะต้องมีระบบการส่งเสริม สนับสนุน และเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงได้นำข้อสรุปดังกล่าวมากำหนดเป็นวิสัยทัศน์ สาระบัญญัติและมาตรการในการนำไปปฏิบัติ ดังนี้

๑. วิสัยทัศน์

(๑) ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนด้วยการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต

(๒) บุคคลและชุมชนมีสิทธิถ่ายทอด สืบทอด แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเข้าใจคุณค่าพื้นฐานด้าน ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในวิถีชีวิตของตน

(๓) องค์กรและเครือข่ายองค์กรด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยของประชาชนทุกระดับ มีความเข้มแข็ง เป็นอิสระในการบริหาร จัดการ อนุรักษ์ พัฒนาสร้างสรรค์องค์กรของตนด้วยตนเอง

๒. สาระสำคัญที่ควรบัญญัติในกฎหมาย

(๑) ให้สถานศึกษาทุกระดับ และทุกระบบจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีตขนบธรรมเนียม ประเพณีและภูมิปัญญาไทยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นและความเป็นไทย โดยรัฐต้องให้การส่งเสริม และให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนบำรุงการจัดการศึกษาของ สถานศึกษาในท้องถิ่น

(๒) รัฐส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรเครือข่ายการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยให้ได้แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกันอย่างเหมาะสมกับสภาพ ปัญหาและความต้องการของสมาชิกองค์กรในท้องถิ่น

(๓) รัฐยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาไทย และครูภูมิปัญญาไทย ตลอดทั้งส่งเสริม สนับสนุน และบำรุงให้สามารถถ่ายทอดและสืบทอดศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยไปสู่ประชาชนและเยาวชนอย่างต่อเนื่อง โดยมีศูนย์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดและ ประสานงาน

-๕๒-

(๔) จัดตั้งสภาภูมิปัญญาไทย โดยมีสมาชิกประกอบด้วยผู้ทรงภูมิปัญญา ที่มาจากทุกสาขาและ ทุกภูมิภาค และกรรมการที่เลือกตั้งจากสมาชิกในแต่ละสาขาและแต่ละภูมิภาค สภาภูมิปัญญาไทยมีหน้าที่ ดังนี้

๑) เสนอนโยบายและแนวทางการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทยต่อคณะรัฐมนตรี

๒) กำหนดแผน ประสานความร่วมมือ ติดตาม ประเมินผลและรายงานผลการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทย

๓) พิจารณางบประมาณสนับสนุนการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทย

๔) ออกระเบียบข้อบังคับ แต่งตั้งคณะอนุกรรมการ คณะกรรมการ คณะทำงานเพื่อการ ดำเนินการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทย

๕) พิจารณาเรื่องอื่นใดที่ได้รับมอบหมายจากคณะรัฐมนตรี

ในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น สภาภูมิปัญญาไทยอาจมอบให้สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทยเป็นผู้ปฏิบัติและนำผลการดำเนินงานเสนอต่อสภาภูมิปัญญาไทยเพื่อพิจารณา

(๕) จัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑) ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทย
๒) ส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรม ประสานงานและสร้างความร่วมมือกับองค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

๓) ส่งเสริม ช่วยเหลือ และพัฒนาบุคลากรในการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทย

๔) ส่งเสริม สนับสนุนองค์กรสาธารณประโยชน์ที่จัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทย

(๖) จัดตั้งสถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย เป็นองค์กรอิสระและมีฐานะเป็นนิติบุคคล โดยมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑) เป็นสำนักงานเลขาธิการสภาภูมิปัญญาไทย

๒) เป็นสำนักงานเลขานุการกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย

๓) วางแผน ประสานงานการจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย

๔) งานอื่นใดที่สภาภูมิปัญญาไทยมอบหมาย

-๕๓-

๓. มาตรการนำไปสู่การปฏิบัติ

(๑) ปรับปรุงเนื้อหาและหลักสูตรการศึกษาทุกระดับและทุกประเภทให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาชนในท้องถิ่นและความเป็นไทย โดยส่งเสริมให้มีรายละเอียดของเนื้อหาด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีตขนบธรรมเนียมประเพณีไทย และภูมิปัญญาไทยให้ได้ศึกษาเรียนรู้อย่างเท่าทัน และประสานสอดคล้องกับภูมิปัญญาสากล

(๒) จัดระบบและกำหนดแนวทางการส่งเสริมองค์กรเครือข่ายการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยให้ได้แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกันอย่างเหมาะสม ให้เป็นองค์กรที่มีศักยภาพที่เอื้อและตอบสนองต่อประชาชนทุกคนทุกระดับและทุกท้องถิ่น ให้ได้รับสิทธิการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีตขนบธรรมเนียมประเพณีไทย และภูมิปัญญาไทย อีกทั้ง

กำหนดแนวทางให้หน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนบำรุงการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในท้องถิ่นนั้นอย่างมีประสิทธิภาพ

(๓) จัดระบบและกำหนดเกณฑ์การยกย่อง เชิดชูเกียรติและส่งเสริมผู้ทรงภูมิปัญญาไทยและครูภูมิปัญญาไทย โดยการจัดสถานภาพ เทียบวุฒิ หรือเทียบตำแหน่งที่เหมาะสม รวมทั้งส่งเสริม สนับสนุน และบำรุงให้สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาของตน อีกทั้งภูมิปัญญาของท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทยไปสู่ประชาชนและเยาวชนอย่างต่อเนื่อง

(๔) จัดทำรายละเอียดในการจัดตั้งสภาภูมิปัญญาไทย โดยให้ระดมสรรพกำลังบุคลากรและองค์กรความร่วมมือต่าง ๆ เพื่อดำเนินงานด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย โดยมีสมาชิกและกรรมการของสภาที่สามารถดำเนินงานตามภาระหน้าที่ ที่กำหนดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(๕) กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย กำหนดระเบียบกองทุน การจัดตั้งและการใช้จ่ายเงินดอกผลจากกองทุน การจัดหาเงินกองทุน เช่น จากการขายลิขสิทธิ์ผลผลิตทรัพย์สินทางปัญญาของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย ของงบประมาณจากรัฐบาล ระดมทุนจากบุคคล องค์กรต่าง ๆ แสวงหาการบริหารและจัดหารายได้อื่น ๆ เพื่อจัดตั้งกองทุน

(๖) จัดทำรายละเอียดโครงสร้างการบริหารงาน การจำแนกงาน อัตรากำลัง แผนงาน โครงการและอาคารสถานที่ เพื่อรองรับงานของสถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย ซึ่งเป็นองค์กรอิสระและมีฐานะเป็นนิติบุคคล ตามภารกิจหน้าที่ที่กำหนด โดยให้เป็นองค์กรประสานงานกลาง เพื่อให้เกิดความร่วมมือของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ให้ดำเนินงานจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

การปกครอง,กรม. กฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับ องค์กรบริหารส่วนตำบล กองราชการส่วนตำบล กรมการปกครอง, กรุงเทพฯ,๒๕๓๕

การศึกษานอกโรงเรียน,กรม, กระทรวงศึกษาธิการ. การศึกษาตลอดชีวิต. (เอกสารโรเนียว), ๒๕๓๘.

การศึกษานอกโรงเรียน,กรม, กระทรวงศึกษาธิการ. การศึกษานอกโรงเรียนกับการถ่ายทอดวัฒนธรรม เพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาคุณภาพของชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : บริษัทประชาชนจำกัด,๒๕๓๘.

การศึกษานอกโรงเรียน,กรม, กระทรวงศึกษาธิการ. แผนนโยบายและจุดเน้นการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๐ กระทรวงศึกษาธิการ,๒๕๓๕

การศึกษาและพัฒนาหลักสูตร คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

กุลวิตรา กังคานนท์. นานาทศนะเกี่ยวกับ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” วารสารการศึกษาแห่งชาติ ปีที่ ๒๔ (สิงหาคม-กันยายน ๒๕๓๑)

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ,สำนักงาน,กระทรวงศึกษาธิการ. การนำหลักสูตรไปใช้ชุดฝึกอบรมศึกษานิเทศก์ สปจ. สปอ./ก. เอกสาร สน. ที่ ๒๗/๒๕๓๔.

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ,สำนักงาน,กระทรวงศึกษาธิการ. นโยบายและมาตรการประถมศึกษาแห่งชาติ มปท. ,๒๕๓๕.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,สำนักงาน. แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,สำนักงาน. สำนักนายกรัฐมนตรื. การศึกษาในวิถีมุขมนตรี : ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย. โครงการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของโรงเรียนในการจัดการศึกษา,๒๕๓๕.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,สำนักงาน,ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม, ๒๕๓๕

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,สำนักงาน , ศิลปินแห่งชาติ ๒๕๓๕ คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐, ๑๘๐ หน้า

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,สำนักงาน,มูลนิธิหมู่บ้าน บริษัทบางจากจำกัด (มหาชน) และ คณะ, คดีศรีสังคม ๒๕๓๕ เอกสารคู่มือปฏิบัติการจัดงานเชิดชูเกียรติคดีศรีสังคมปี ๒๕๓๕ จัด ณ วันที่ ๒๐-๒๒ มกราคม ๒๕๔๐ ณ หอประชุมเล็ก ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

-๕๕-

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,สำนักงาน และจังหวัดนครราชสีมา. การสัมมนาทางวิชาการเนื่องในงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย ๓๓ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน. ๒๕๓๓.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,สำนักงาน. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด : กรุงเทพฯ, ๒๕๓๔.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,สำนักงาน. กรอบและทิศทางแผนวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๕) กองวิจัยและวางแผน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๒.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,สำนักงาน. ความหมายและขอบข่ายงานวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕. หน้า ๖.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,สำนักงาน. วัฒนธรรมกับการเสริมสร้างสังคมไทย. กรุงเทพฯ : โอ เอพรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๒.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,สำนักงาน. มองรัฐคู่ออก. ๒๕๔๐. หน้า ๒๕.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,สำนักงาน. เอกสารประกอบการสัมมนา ๕ ปี ศิลปินแห่งชาติ.

วันที่ ๒๒-๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗ ณ หอประชุมเล็ก ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๗.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,สำนักงาน. วัฒนธรรมประจำชาติ. กรุงเทพฯ: บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๓๑.

คณะกรรมการการศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร. เอกสารประกอบ ฉบับที่ ๑ การประชุมสัมมนา เรื่อง บทบาทของศิลปินต่อศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมไทย ประชาชนจำกัด : กรุงเทพฯ, ๒๕๔๐

คณะกรรมการการศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ทิศทางศิลปะ และวัฒนธรรมไทยในกระแสการพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,๒๕๓๖

คณะศึกษาศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์. ความฝันของแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตะวันออก,๒๕๓๕

คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ จัดทำหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยสำหรับเยาวชน ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ. เมืองไทยของเรา. ๒๕๒๕.

-๕๖-

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ภูมิปัญญาชาวบ้านมิติจรดแสงต่อการจัดการการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา. เอกสารสรุปผลการสัมมนาของนิสิต ภาควิชาบริหารการศึกษา สาขานิเทศการศึกษาและพัฒนาลัทธิสูตร คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยพัฒนาการประถมศึกษาได้อย่างไร. เอกสารประกอบการสัมมนาของนิสิตภาควิชาประถมศึกษาคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ชลธิรา สัตยวัฒน์. “ความรู้กับภูมิปัญญา : มิติที่เหลื่อมซ้อนกัน” ข่าวพิเศษ ฉบับที่ ๗๓๕, ๒๕๓๔.

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิศนี ศิลาตระกูล. “ภูมิปัญญาชาวบ้านเทคโนโลยีพื้นบ้านและแหล่งวิทยาการ
ในชุมชน” เอกสารการสอนชุดวิชา หน่วยที่ ๑-๘ การพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ม.ป.ป.

ธวัช ปุณโณทก. “ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสานทักษะของอาจารย์ปรีชา พิณทอง, ในเสรี พงศ์พิศ
(บรรณาธิการ), ทิศทางหมู่บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, ๒๕๓๑.

นิคม มุสิกคามะ. (บรรณาธิการ) ระบบการบริหารและจัดการวัฒนธรรม. เอกสารประกอบการประชุม
สัมมนาเชิงปฏิบัติการสร้างเสริมทักษะครูสอนศิลปะและวัฒนธรรมไทย กระทรวงศึกษาธิการ,
๒๕๓๕.

ประเวศ วะสี. เอกสารประกอบการประชุมคณะกรรมการดำเนินงานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการ
พัฒนาหลักสูตร ครั้งที่ ๑/๒๕๓๕ วันอังคารที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕ เวลา ๑๓.๐๐-๑๕.๐๐ น.
ห้องประชุมวิชาการ ชั้น ๖

ประเวศ วะสี. คนดีศรีสังคม ๒๕๓๘ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๘.

พัชรา อุตระกุล. “ภูมิปัญญาชาวบ้านเทคโนโลยีพื้นฐาน และแหล่งวิทยาการในชุมชน” ใน ชลทิพย์
เอี่ยมสำอางค์ และวิศนี ศิลาตระกูล เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการ
ในชุมชน หน่วยที่ ๑-๘, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕.

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๔๒

ยิ่งยง เทาประเสริฐ. “ศักยภาพของภูมิปัญญาพื้นบ้าน” วารสารการศึกษาแห่งชาติปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๕
มิถุนายน-พฤษภาคม ๒๕๓๗ : ๑๗-๒๖.

-๕๗-

รัตนะ บัวสนธิ์ การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษา
ชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร,
ปริญญาคุชฎีบัณฑิต, ๒๕๓๕.

วิชาการ, กรม. กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กองวิจัย
ทางการศึกษา กรมวิชาการ, ม.ป.ป.

วิชาการ,กรม. กระทรวงศึกษาธิการ. สรุปผลการประชุมสัมมนา เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์ วันที่ ๒๘-๒๙ กันยายน ๒๕๓๘ โรงแรมสยามเบเวอจี ห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร. ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ, มปป.

วิชิต นันทสุวรรณ. “ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานพัฒนา” วารสารสังคมพัฒนา ฉบับที่ ๕ (๒๕๒๘)

วิทิต วัฒนาวินูล. ประวัติการแพทย์จีน กรุงเทพมหานคร : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

วีระ บำรุงรักษ์. ปริญญาสาคร แห่งเม็กซีโก ว่าด้วยนโยบายวัฒนธรรม พุทธศักราช ๒๕๒๕.

สามารถ จันทร์สุรย์. “ภูมิปัญญาชาวบ้าน คืออะไร อย่างไร” เอกสารสัมมนาวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๓.

สามารถ จันทร์สุรย์ “ภูมิปัญญาชาวบ้านรากฐานในการพัฒนาบ้านเมือง” วัฒนธรรมไทย ปีที่ ๒๕ (กุมภาพันธ์-พฤษภาคม ๒๕๓๓).

สามารถ จันทร์สุรย์ และกรณี อัญชลิ. หนังสือชุด ประเพณีกับคนไทยยุคไฮเทค พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป. สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๓๔.

สาโรช บัวศรี. วัฒนธรรมประจำชาติ. กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๓๑.

เสน่ห์ จามริก. แนวทางการพัฒนาการศึกษาไทย บทวิเคราะห์เบื้องต้น กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๗.

เสรี พงศ์พิศ และคณะ. ปฏิรูปการศึกษาเพื่อปวงชน กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๓๘

เสรี พงศ์พิศ. คืนสู่รากเหง้า : ทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน กรุงเทพมหานคร : เทียนวรรณ, ๒๕๒๙.

เสรี พงศ์พิศ. (บรรณาธิการ) ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท มุลินธิหมู่บ้าน กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๖.

-๕๘-

สุชาติ สุทธิ. มองรู้ดูออกทางศิลปกรรม. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๐.

หนังสือเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ นว. ๘๗/ ๒๔๘๗ ลงวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๔๘๗

หนังสือกระทรวงการคลัง ที่ ก.ค. ๐๕๑๔/ ๓๖๕๓๖ ลงวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๓๓

หนังสือกระทรวงการคลัง ที่ ก.ค. ๐๕๑๔/ ๑๓๖๔๕ ลงวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๓๔

หนังสือกระทรวงการคลัง ที่ ก.ค. ๐๕๑๔ / ๑๓๖๔๕ ลงวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๓๒

เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ. ภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย โครงการกิตติเมธี สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕.

เอนก นาคะบุตร. จุดเปลี่ยนการพัฒนาชนบทและองค์กรพัฒนาเอกชนไทย. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา กองทุนพัฒนาท้องถิ่นไทย-แคนาดา, ๒๕๓๑.

อังกูล สมคะเนย์. สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาควิชาบริหารการศึกษา สาขานิเทศการศึกษาและพัฒนาหลักสูตร คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

Ocitti Peter. การศึกษาพื้นบ้านในอัฟริกาตะวันออก : แนวคิดและกรณีศึกษา. แปลและเรียบเรียงโดย สุทธาสินี วัชรบูล และปวริน พูนกุล สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๐

IBE UNESCO. Development Culture and Education. (Volume XLIV-๑๕๕๔) UNESCO ๑๕๕๔

ที่ปรึกษา

ดร. รุ่ง แก้วแดง

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ดร. นันทสาร ลีสลับ

ดร. เสรี พงศ์พิศ

ผู้เชี่ยวชาญสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย

ผู้วิจัย

นายสามารถ จันทร์สุรย์

นายประทีป อินแสง

ผู้ประสานงาน

น.ส.วิมลลักษณ์ ชูชาติ